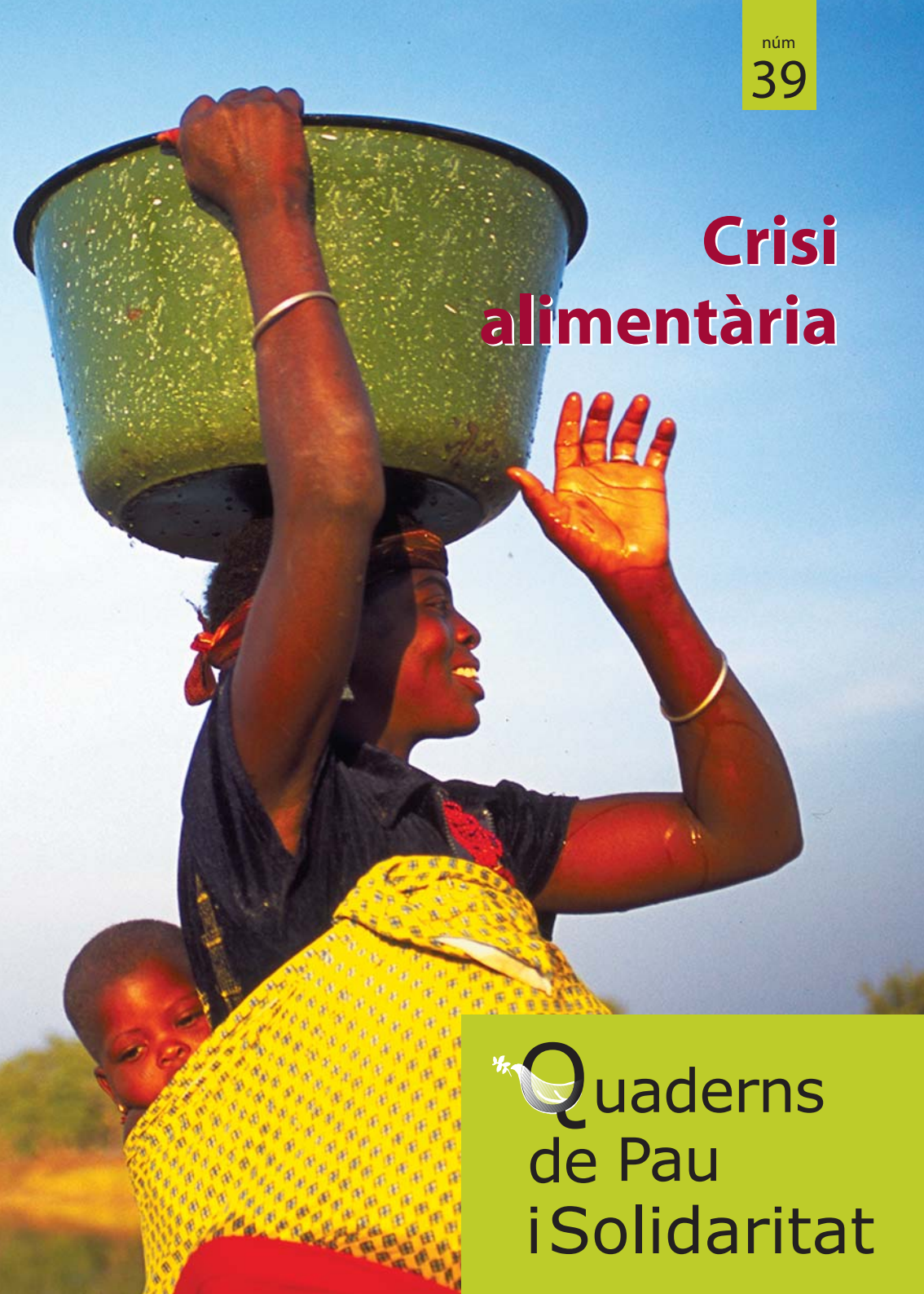
núm
39

Crisi alimentària

Quaderns de Pau i Solidaritat

PERIODICITAT: Trimestral
Decembre 2008
Autor / Autor: Veterinaris Sense Fronteres
Fotografia portada / Fotografía portada: UNCD
Edita: Direcció General de Cooperació,
Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració
http://dgcooper.caib.es
Coordinació / Coordinación: Benante Balear S.L.
Disseny i maquetació / diseño y maquetación: Maria Perelló i Dori Hernández
Direcció / Dirección: Carretera de Valldemossa, Km. 7,4. Parc Bit, Edifici Lleret. Parcel·la 9A. Codi Postal: 07121. Palma
Imprimeix: Jorvich S.L.
Dipòsit legal: PM-503/2005

ÍNDEX

1. Crisi alimentària: és l'hora de la sobirania alimentària 4

2. Preus en augment 9

3. Invisibles. Qui va dissenyar l'escenari de la crisi alimentària? 31

4. I si parlàssim seriosament? 39

5. Quaderns publicats 50

CRISI ALIMENTÀRIA: ÉS L'HORA DE LA SOBIRANIA ALIMENTÀRIA

Darrerament és notícia l'anomenada crisi alimentària. Però de què parlam? Quines en són les causes? Hi ha algun responsable de tot plegat? Quina solucions es proposen?

Aproximadament a principi del 2007, els preus mundials d'algunes matèries primeres alimentàries van començar a pujar. En aquest punt hi ha dos elements importants: per una banda, l'encariment no afecta tots els aliments (per exemple, els productes de la mar o les fruites i verdures no formen part d'aquest paquet; això no vol dir que no hagin pujat de preu, simplement que no formen part de les discussions oficials de la "crisi"), sinó només els cereals, la soia, el sucre, la carn i els productes làctics. El segon element és que aquesta pujada no és nova. En realitat, els preus actuals (segons dades de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura, FAO) són inferiors als preus "reals" (tenint en compte la inflació) dels anys seixanta, setanta o, fins hi tot, vuitanta. El que passa és que hem viscut una mena d'oasi alimentari, un miratge irreal durant més de 20 anys. Exactament el mateix miratge que hem viscut amb el preu de l'energia, específicament dels combustibles fòssils. I no és estrany ja que els models intensius de producció, industrialització, comerç i distribució alimentària són dependents del petroli i del gas natural. La cadena agroalimentària "moderna" és addicta al petroli: en necessita en la fase productiva (mecanització, regs, fertilitzants, productes agroquímics), en la de transport (en 10 anys a Espanya el flux internacional d'aliments ha crescut en un 66 % -cada vegada més aliments viatgen d'una punta a l'altre del món) o en la distribució (el sobreenvasament "petrolier" dels aliments que compram en el supermercat n'és només un exemple). Quan miram una poma hauríem de començar a veure-hi petroli sota la pell ja que sense aquest combustible és impossible el model alimentari actual.

Veritats i mentides

D'entre les causes que han aparegut en els grans mitjans de comunicació com a explicatives de la pujada de bona part dels aliments bàsics, n'hi ha que són directament falses. M'agradaria destacar-ne dues: la producció i la demanda dels "països emergents", especialment la Xina i l'Índia.

L'actual escalada de preus no es deu a una manca real d'aliments. Avui hi ha més aliments que mai en la història de la humanitat. Si bé la població ha crescut, la producció alimentària ho ha fet més i més ràpidament. És a dir, no som davant un desabastament alimentari mundial: hi ha aliments de sobres per a tota la població mundial. El problema és, com sempre, d'injustícia i de desigualtat a poder accedir-hi.

La demanda d'algunes països, com per exemple la Xina, tampoc no és en cap cas la causa de l'actual crisi. Amb dades oficials, la demanda xinesa de carn i de productes d'origen animal està per sota de la de l'any 2005. Per altra banda, les importacions de cereals estan en realitat per sota de les de

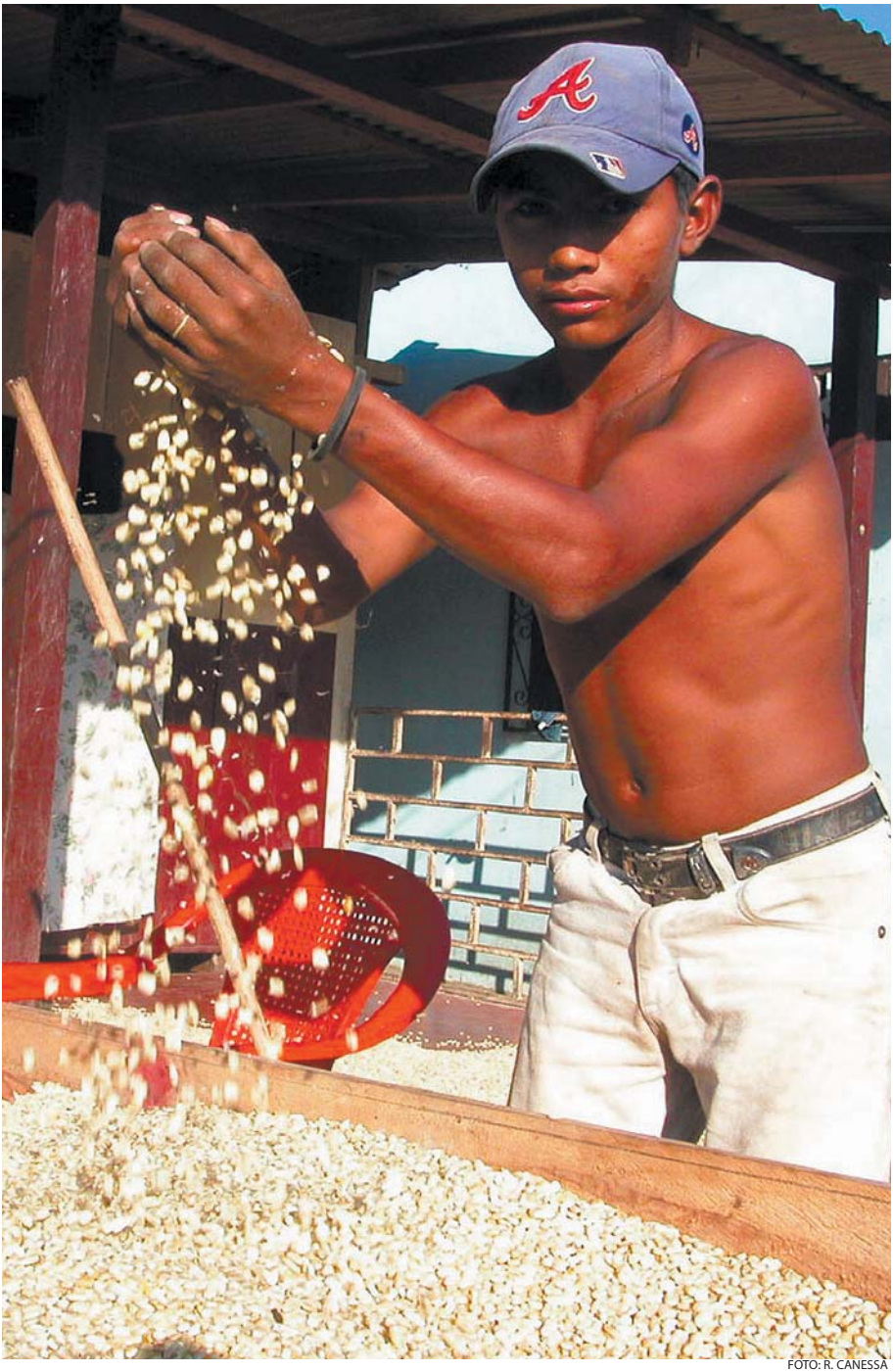

FOTO: R. CANESSA

1999. Les causes, doncs, són unes altres. Quines?

Sota el nostre punt de vista, són aquestes

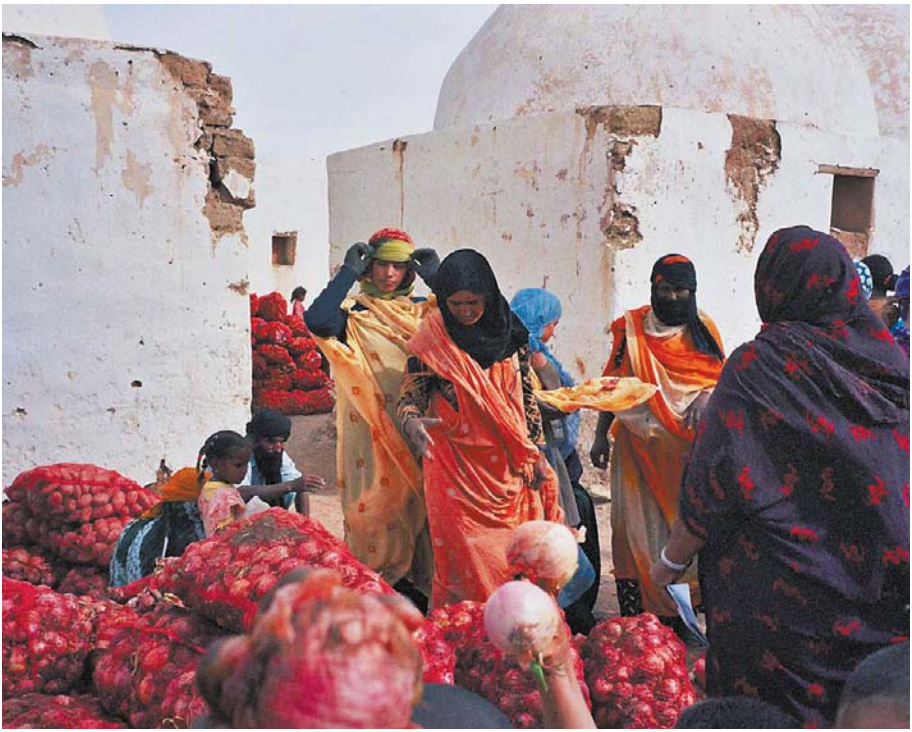
1. Agrocombustibles. Tot i que no en són la causa principal, la demanda actual de cereal, canya de sucre i soia per elaborar els mal anomenats biocombustibles ha fet trontollar el precari equilibri de preus existent en aquests productes. La FAO i l'OCDE consideren que un terç de la pujada de preus d'aquestes matèries primeres es pot atribuir directament a la bogeria dels agrocombustibles, que haurien de ser totalment per qui defensa un nou model agrícola i social.

2. Especulació. Mentre s'escampen arreu del planeta manifestacions de la pagesia i la resta de la societat de les regions més pobres de la terra, condemnats a morir de gana i pobresa, el valor de les accions de les principals empreses del sector de l'agronegoci no fan altra cosa que pujar i els seus beneficis arriben a cims històrics. És normal, les "grans" de l'alimentació, que actuen des de fa anys com un autèntic "càrtel" oligopòlic, han trobat en la inestabilitat actual el millor sòl fèrtil possible on arrelar i fer créixer el seu control i poder. Empreses com Cargill, que controla més del 60 % del comerç mundial de cereals i més del 45 % del de la soia, ADM o Monsanto, per citar-ne només unes quantes, deuen resar perquè aquesta situació es mantingui així ad aeternum.

3. Petroli. Com s'ha esmentat abans, el preu del petroli i el dels aliments han anat històricament agafats de la maneta. Històricament, vull dir, des dels anys seixanta, un cop la revolució verda es va escampar com una epidèmia pels sistemes agroecològics del planeta. L'actual sistema agroalimentari és un colador energètic: utilitza molta més energia que la que obté en forma d'aliments i, a sobre, l'energia que utilitza és un recurs en fase d'extinció: el petroli. Si se sobreposen els gràfics del preu del petroli amb el dels aliments en els darrers 40 anys, es veu com s'assemblen con dues gotes d'aigua.

La gran causa

Però, en realitat, el que em sembla més important de tot no és quines són les causes més o menys directes de l'actual pujada de preus: el més important és el context en què aquestes causes tenen l'efecte que tenen. I el context és un model agroalimentari nefast socialment i ambientalment; uns sistemes de producció industrialitzats que han trencat els cicles biològics i han declarat ineficients els sistemes de producció agroecològics i també la pagesia familiar, diversificada, culturalment arrelada al territori; un sistema agroalimentari basat en els aliments quilomètrics, en aliments que han fet diverses voltes al planeta abans d'arribar a la nostra boca, i un model en què els supermercats han ocupat de manera gairebé absoluta la distribució alimentària, esclafant les altres formes que acosten el productor i el consumidor i establint condicions impossibles per a les produccions locals de petita escala. Un model neoliberal en què la intervenció democràtica en els mercats està pràcticament prohibida, una regulació demonitzada per l'Organització Mundial del

Comerç, el Banc Mundial, el Fons Monetari Internacional i la immensa majoria dels governs.

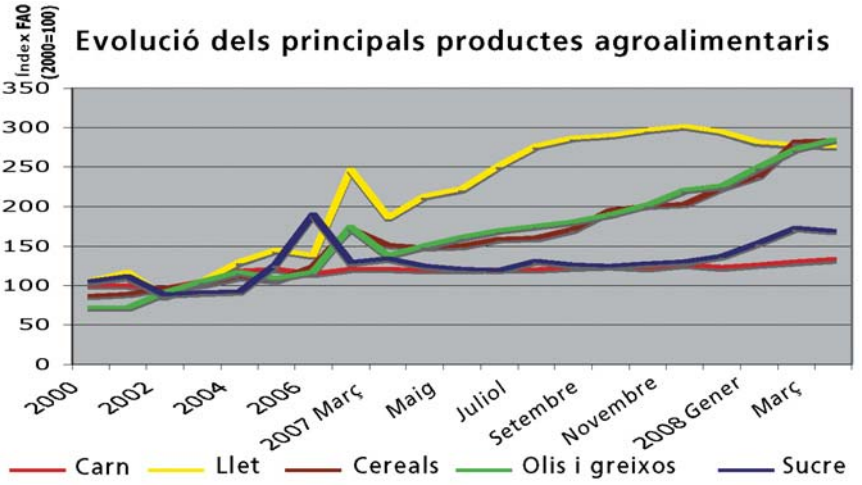
Aquest model és com la via de tren per on circulen els vagons de la crisi. Els vagons són un problema, però encara ho és més la xarxa de ferrocarril que hem construït, sobre la qual apareixeran nous factors de crisi, noves causes. És imperatiu variar el model agroalimentari cap al paradigma de la sobirania alimentaria: accés dels pagesos als recursos productius; produccions diversificades, de temporada i agroecològiques; circuits curts de comercialització, i regulació estatal dels mercats. En el paradigma de sobirania alimentària cap ni un dels factors esmentats fins ara hauria tingut l'efecte devastador que està tenint. La gran causa de la crisi és el model agroalimentari actual, i la gran solució, la sobirania alimentària, per a les Balears, per a Europa i per a la resta del planeta.

La paraula crisi deriva del grec, amb un doble significat: 'separar' i 'decidir'. Separar, trencar amb el que existia anteriorment, però també treure'n una conclusió, decidir i emprendre un nou camí. De la mateixa arrel hi ha crítica o criteri. Esperem que l'actual crisi serveixi per a la crítica al model actual i per tenir el criteri de canviar-lo.

Ferran Garcia
Coordinador d'Investigacions de
Veterinaris sense Fronteres

foto: F. Lefèvre

FONT: FAO, CROP PROSPECTS AND GOOD SITUATION. ABRIL DE 2008.

PREUS EN AUGMENT

Quan els arbres no deixen veure el bosc

E. Ferran Garcia[1], Marta G. Rivera[2] i Miquel Ortega Cerdà[3]

Recentment, per la premsa i per nombrosos organismes internacionals, hem conegut l'augment dels preus dels productes agrícoles. A continuació, es plantegen algunes reflexions sobre això.

1. Afecta tots els productes agrícoles?

Hem de diferenciar entre la pujada de preus de l'aliment final (el que paga el consumidor) de la pujada de preus de l'aliment en la fase inicial (l'anomenada matèria primera alimentària), de la pujada de preus en una regió concreta o de la pujada de preus en el mercat internacional. En aquest cas, ens referim a la pujada de preus a escala mundial d'algunes matèries primeres alimentàries que moltes vegades es trasllada al consumidor.

No afecta tots els productes, però sí alguns dels més importants, en particular els cereals, la soia, els olis i greixos (soia, palma, gira-sol, colza), l'arròs i la llet, i en menor mesura la carn i els sucres. Per exemple, el preu del blat ha augmentat en un any el 130 %, el del

[1] Veterinaris sense Fronteres. Coordinador de la campanya "No et mengis el món". ferran.garcia@veterinariossinfronteras.org

[2] Departament de Ciència Animal i dels Aliments. Facultat de Veterinària. Universitat Autònoma de Barcelona. martaguadalupe.rivera@uab.es.

[3] Departament de Ciència Animal i dels Aliments. Facultat de Veterinària. Universitat Autònoma de Barcelona i membre de la consultoria Ent, medi ambient i gestió. miquel.ortega@uab.cat.

blat de moro ho ha fet en el 38 %, i l'arròs el 36 % en dos mesos[4].

2. És un tema important?

Sí, però no per a tots de la mateixa manera. La despesa mitjana en alimentació representa segons la FAO entre un 10 % i un 20 % del consum a les nacions industrialitzades, però per als països menys industrialitzats és d'entre un 60 % i un 80 % amb l'agreujant que molts són importadors nets d'aliment[5]. Això no ha estat sempre així: en els països industrialitzats el pes de la cistella bàsica alimentària ha anat disminuint amb el temps, entre altres coses per la disminució relativa o absoluta dels preus en el comerç internacional.

Segons la FAO, el pes de l'augment de preus internacionals ja es comença a notar en molts dels països amb ciutadans amb menys recursos de tot el món. Per exemple, a la Costa d'Ivori els preus de l'arròs s'han doblat respecte de l'any anterior (març 2007-2008). A Senegal els preus de blat s'han doblat (febrer 2007-2008) i els de la melca han augmentat el 56 %. Al mercat de Dawanau, a Nigèria, els preus de la melca s'han duplicat en cinc mesos. A Àfrica de l'est, a Somàlia, el preu de la farina de blat a la zona nord s'ha triplicat en un any. A Khartum, Sudan, els preus del blat són un 90 % superiors a l'any passat. A Uganda els preus del blat de moro el març de 2008 havien augmentat un 65 % respecte a l'últim setembre. A Tadjikistan el preu del pa el febrer era el doble que l'any passat i a Armènia el preu era una tercera part superior al de l'any anterior. A Amèrica

[4] FAO. Crop Prospects and Food Situation. Abril de 2008.

[5] <http://www.fao.org/newsroom/en/news/2008/1000826/index.html>

Llatina i el Carib els preus alimentaris han augmentat entre un 50 i un 100 % en un any.

Com a conseqüència s'estan produint conflictes socials seriosos en alguns països. Els mesos de març i abril de 2008 hi ha hagut, segons la FAO, conflictes associats a l'augment dels preus en ciutats d'Egipte, Camerun, Costa d'Ivori, Senegal, Burkina Faso, Etiòpia, Indonèsia, Madagascar, Filipines i Haití.

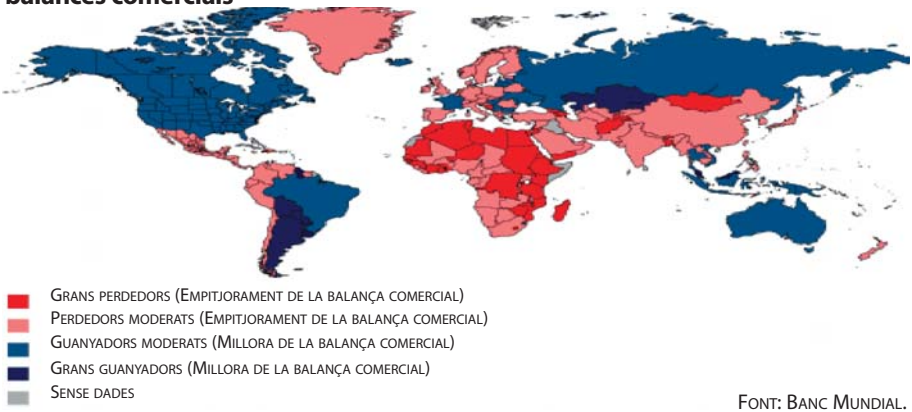
Es preveu que la conflictivitat augmenti si la situació no canvia significativament. A curt termini dependrà en bona part de la producció de cereals i arròs el pròxim mes de juny.

Sembla que la collita el juny serà bona, tret que hi hagi algun desastre natural, si la collita 2008 s'espatlla, el que sàpiga resar que resi.
José María Sumpsi, sudirector general de la FAO. "El País", 21 d'abril 2008.

3. És que hi ha menys aliments per càpita?
No. És important assenyalar que l'actual escalada de preus obeeix a altres raons que la d'una manca de cereals, soia, arròs o la resta de productes encarits. La producció mundial més les reserves continuen estant per molt per sobre de la demanda. Si bé és cert que això es deu a la utilització en les dues últimes campanyes de les reserves mundials i que aquestes s'han reduït considerablement. Malgrat tot, l'últim any per cada 10 kg de cereals utilitzats al món, n'hi havia gairebé 2 (1,8) en estoc, i la previsió de producció de la pròxima collita és que en molts casos superi ja la demanda actual.

…. parece que la cosecha en junio será buena, a no ser que haya algún desastre natural, si la cosecha 2008 se estropea, el que sepa rezar que rece.
José María Sumpsi. Sudirector General de la FAO. El país 21 de abril 2008

2007-2008 Impacte dels augments de preus previstos dels aliments en les balances comercials

Font: Banc Mundial.

No hi ha, per tant, un desabastament a escala mundial de cereals ni de la major part dels productes que han pujat el preu. No es tracta, doncs, d'una crisi per manca d'aliment sinó per incapacitat, per part de determinats sectors socials, d'adquirir els aliments al preu establert en el mercat.

4. Es prenen mesures en l'àmbit nacional?

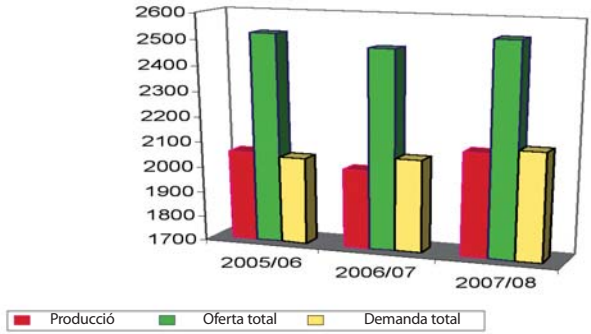
Des d'un punt de vista macroeconòmic, per a molts dels països empobrits importadors nets d'aliment aquesta situació és un risc important ja que la seva balança exterior es desequilibrarà i augmentarà el risc d'endeutament. Per al conjunt dels països menys desenvolupats es calcula que l'augment dels preus suposarà un augment de les seves importacions agrícoles associades als cereals d'un 56 % respecte a l'any anterior, any en què ja va augmentar un 37[6] % respecte a l'anterior.

Com a resposta a curt termini es prenen una gran varietat de mesures

Taula 1. Respostes a curt termini que prenen alguns països davant de la crisi de preus:

- Prohibició d'exportacions amb o sense límit: arròs basmati de l'Índia, Vietnam, Cambodja, Egipte, Costa d'Ivori (productes bàsics), Zàmbia, Tanzània, Argentina (blat).
- Augment en els imposts d'exportació: Pakistan, Rússia.
- Promoció de la producció interna a llarg termini: preus mínims garantits a la Xina, subvencions a Zàmbia (fertilitzants), Mèxic (fertilitzants), Argentina (fertilitzants), l'Equador.
- Eliminació d'imposts a les importacions o imposts interns: importació d'arròs, Índia, Libèria -impost intern-, Etiòpia, Tanzània (importació), Mèxic, El Salvador, Guatemala, Nicaragua, Hondures, Brasil (blat), Perú, Bolívia.
- Venda a preus subvencionats: Filipines, Bangla Desh, Tailàndia, Malàisia, Zimbabwe, Rússia.
- Distribució directa a determinats col·lectius: Perú.
- Compra subvencionada o directa de matèries primeres exteriors: Senegal, Zimbabwe (compra directa),

Evolució de l'oferta i demanda de cereals

FONT: FAO, CROP PROSPECTS AND FOOD SITUATION. ABRIL, 2008.

[6] FAO. Crop Prospects and Food Situation. Abril de 2008.

Etiòpia (compra directa).
- Ajuda a sectors socials amb dificultats: Àfrica del sud (ancians i pobres)
- Introducció temporal de nous actors: producció de pa per part de l'exèrcit (Egipte).

segons les característiques dels països, principalment en funció de si són importadors o exportadors d'aliments (vegeu la taula 1).

A mitjà termini hi ha tres grans opcions: que els governs optin per estratègies de sobirania alimentària -facilitant així que disminueixin les importacions de manera permanent i fomentant la producció i distribució interna, i enfortint l'economia local i camperola mitjançant, entre altres mesures, reformes agràries-; que optin per tractar d'augmentar les exportacions -agrícoles i industrials- per compensar l'equilibri de la seva balança exterior, apostant per un model accelerat d'exportació que fàcilment pot incorporar l'augment de l'exportació de productes agrícoles, o que tractin d'incrementar la producció interna partint de models intensius derivats de la revolució verda, la revolució blava o la industrialització ramadera.

Segons la nostra opinió les dues últimes alternatives parteixen d'un error de diagnòstic i no són, per tant, vàlides. Ambdues es fonamenten a atribuir al lliure comerç agroalimentari la capacitat de resoldre el problema, quan per a nosaltres el sistema internacional de comercialització d'aliments, tal com funciona en l'actualitat, és una part fonamental del problema. D'altra banda, assumeixen que ens trobam

sobretot davant un problema de producció d'aliments, quan les dades reflecteixen que el problema no és tant tecnicoproductiu com polític. En els pròxims apartats tractarem de fonamentar la nostra perspectiva.

Això no obstant, cal assenyalar dos reptes per als països que optin pel model de sobirania alimentària. En primer lloc, les condicionalitats imposades en alguns tractats de lliure comerç limiten les opcions del disseny de model d'agroconsum dels països en el cas que vulguin prioritzar el comerç de proximitat davant el comerç global d'aliments. En segon lloc, mentre que les polítiques de sobirania alimentària requereixen una adaptació de les condicions que probablement necessiten inicialment inversions públiques, la facilitació d'un increment de la producció per a l'exportació es veu afavorit per la capacitat d'inversió privada ràpida de les grans corporacions de l'agroindústria, si se'ls garanteix una seguretat jurídica i les condicions clarament favorables en termes d'imposts, ajuts, terrenys, etc., succeeix exactament el mateix per al governs que aposten per una reindustrialització del model productiu intern.

D'aquesta manera si es fa una anàlisi superficial i s'opta per estratègies que no siguin la sobirania alimentària integral, la situació d'un augment en els preus pot acabar generant -a causa del desequilibri macroeconòmic en els països amb menys recursos i activitats alternatives d'exportació- un nou impuls de les polítiques d'obertura econòmica en el sector agrícola i pecuari, i no necessàriament un impuls del model de sobirania alimentària, ignorant els impactes socials del model agroexportador (sobre els camperols i habitants de l'àmbit rural), la pèrdua cultural que representa l'opció majoritària d'un consum centrat en pocs productes que són aptes per al comerç internacional, i els impactes ecològics i sobre la salut (associats a la no-adaptació a l'entorn dels mètodes productius, i als riscs sobre la salut que aquests models proposen). Cal assenyalar que algunes mesures pensades originalment per augmentar la producció interna, com l'ajuda per a la compra de fertilitzants subvencionats que fan Zàmbia o Mèxic, indirectament poden acabar promovent aquest model agroexportador.

És important recordar que en aquests països la conversió de la producció d'autoconsum i de comercialització local a models d'agroexportació requereix per part dels camperols una inversió de capital important per poder ser competitius. Fins i tot si el preu és temporalment elevat, és necessari comprar maquinària, llavors opti-

FOTO: A. MARTÍNEZ ALONSO

mitzades, entrades diverses (fertilitzants, pesticides, etc.).

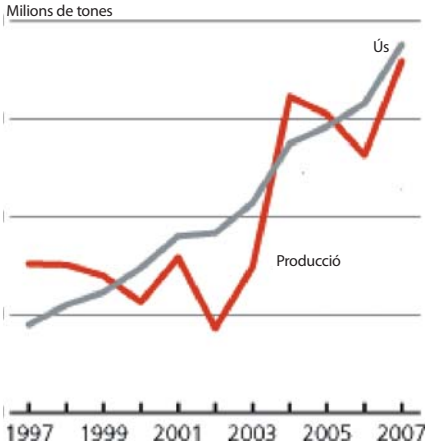
L'obtenció de capital per part dels petits camperols implica que s'hagin d'endeutar i assumir així un risc que en el passat ja va causar grans problemes quan es van produir fluctuacions ràpides en el preu. Els exemples d'Argentina i bona part d'Àfrica ens van mostrar les conseqüències per als petits i mitjans agricultors de les fluctuacions en el preu: despoblació rural, tensions socials, etc. Impulsar models amb risc elevat per a l'agricultor és la millor estratègia a mitjà termini? És possible actuar amb mecanismes que disminueixin el risc per a l'agricultor? Hi ha en l'actualitat un risc de fluctuacions en el preu més elevat o menys que en el passat?

5. Quines són les raons de l'augment de preus?

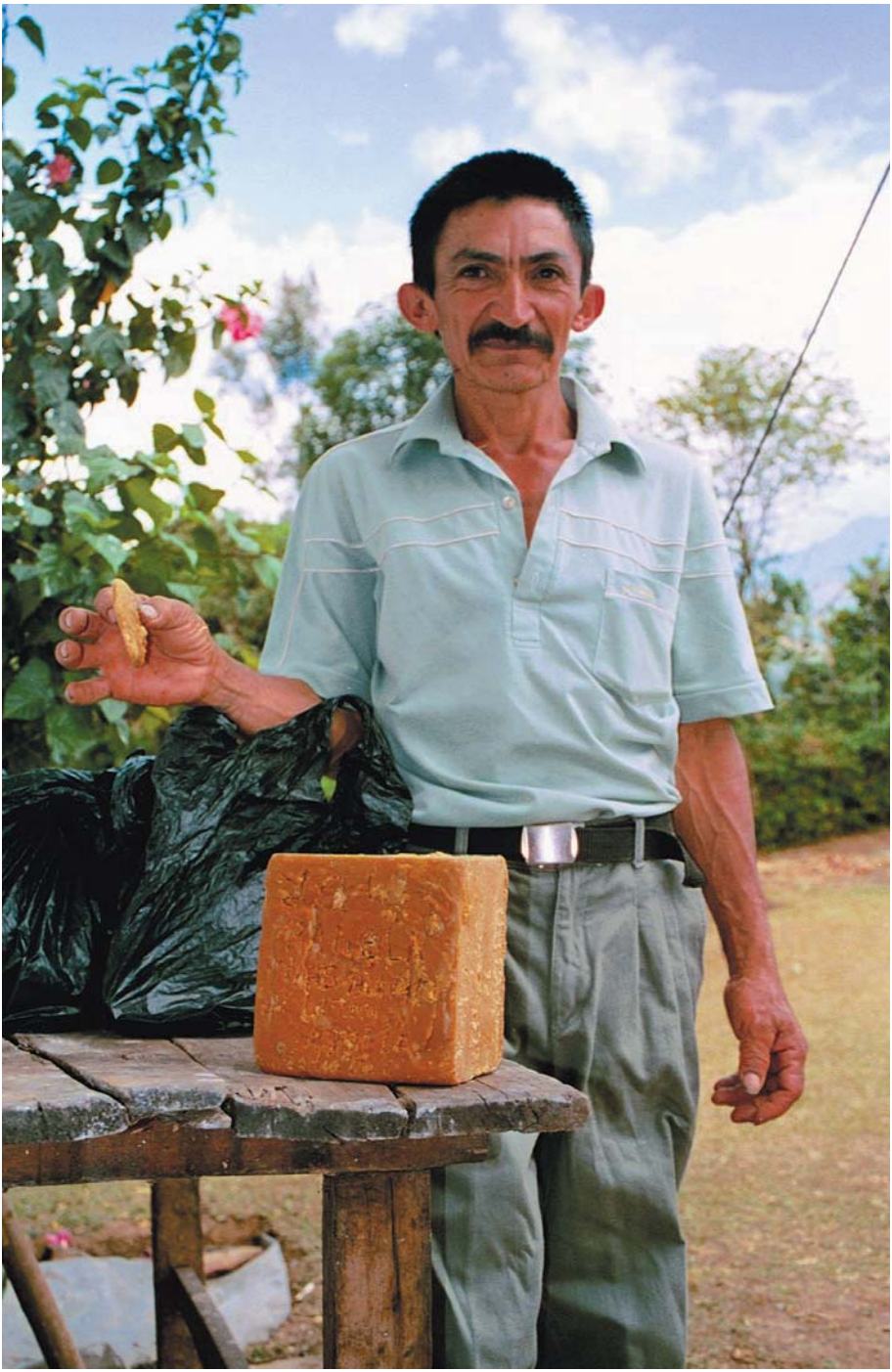
Hi ha algunes raons conjunturals, associades a la diferència puntual entre la producció i el consum dels productes agrícoles, i algunes de tipus estructural associades al model d'agroconsum i el funcionament del sistema financer en l'àmbit agrari.

Les tensions puntuals entre producció i consum resulten fins a cert punt impossibles d'evitar perquè la pro-

Producció i consum de cereals mundial

FONT: FAO. CROP PROSPECTS AND FOOD SITUATION. ABRIL'08

ducció agropecuària està condicionada, per exemple, per condicions meteorològiques no totalment controlables. Si bé actualment hi ha un cert desfasament en els dos últims anys entre la producció i el consum, en altres ocasions (especialment a final de la dècada dels noranta i principi del segle XXI) aquest desfasament ha estat bastant superior sense arribar a la situació actual de preus.

Això no obstant, hi ha possibilitats de disminuir el risc i la importància d'aquestes diferències, com també factors que poden tendir a accentuar la problemàtica.

D'una banda, és possible fer polítiques per augmentar la diversificació en la producció d'aliments, i compensar així les dificultats que pugui tenir un sector amb altres d'agrícoles o productius. Els models d'agroexportació tendeixen a concentrar en zones geogràficament limitades grans produccions d'un únic producte, per la qual cosa l'impacte en una zona, per exemple, d'una fluctuació meteorològica és molt més elevat. Quan l'especialitza-

ció es produeix a escala global en determinades zones geogràfiques mundials, i és des d'aquestes zones des d'on es nodreix el conjunt del sistema comercial internacional, és el conjunt del sistema de preus alimentaris el que es posa en risc. Això no obstant, no tots els països disposen de la mateixa quantitat de recursos per afrontar les fluctuacions: altre cop són els països amb menys recursos -i les persones amb menys accés als ajuts públics- els que més en pateixen les conseqüències.

D'altra banda, una part de l'augment del preu no està associat únicament a la diferència immediata entre producció i consum d'aliments, sinó a l'expectativa que aquestes diferències puguin produir-se en un futur. Aquestes són, sota la nostra anàlisi, les raons de fons de l'actual crisi alimentària.

a. Inversió financera especulativa en l'alimentació

Un dels fenòmens més destacables en els últims anys ha estat la introducció de capital financer especulatiu a la cadena alimentària, davant la passivitat dels organismes reguladors[7]. Aquest fenomen s'ha accelerat notablement en els últims mesos (vegeu el requadre).

En el mercat CME de Chicago (unió de l'antic Chicago Mercantile Exchange i del Chicago Board of Trade) -el més important del sector-, en el qual es negocien 25 productes agraris, el volum de contractes s'ha incrementat un 20 % des de l'inici d'any, i actualment ha assolit un nivell d'un milió de contractes per dia. L'augment en el volum ja ha superat el creixement assolit en tot l'any 2007.

Els fons d'inversió lliure (hedge funds) tant actuen en el mercat de futurs (actualment es compren 30 milions de tones de gra de soia en el mercat de futurs per dia), com compren companyies especialitzades en l'emmagatzematge del producte agrícola[8].

És difícil fixar la quantitat exacta d'inversió financera en el sector agrícola que es pugui considerar especulativa -no productiva.

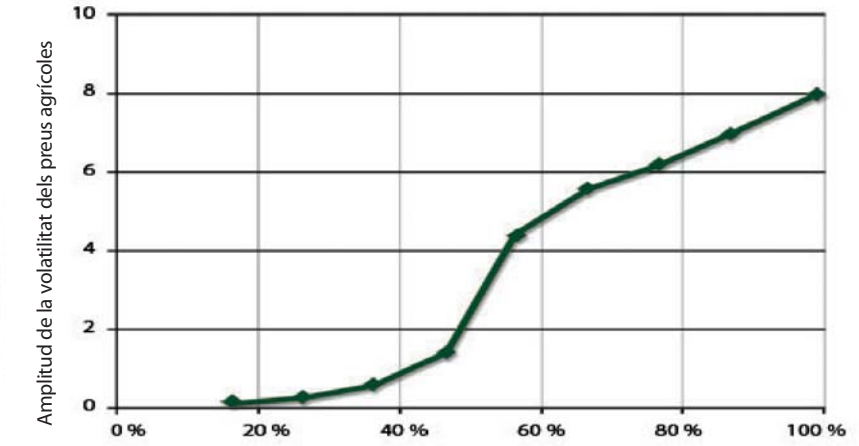
Això no obstant, és significativa: en una estimació conservadora es considera que almenys el 55 % de la totalitat de la inversió financera en l'àmbit agrícola[9] compleix aquestes característiques, un volum en augment a mesura que es liberalitza la producció agrí-

[7] Aquest tipus d'inversió ha augmentat en els últims cinc anys en disminuir un altre tipus d'inversions com el sector de la construcció o energètic. Vegeu, per exemple, <http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2008-04/04/content_6591294.htm> o <http://www.guardian.co.uk/business/2008/apr/20/globaleconomy.food?gusrc=rss&fee d=network-front>.

[8] "Speculators and soaring food prices". Herald Tribune. 16 d'abril 2008. Disponible a <http://www.iht.com/articles/2008/04/16/opinion/edpfaff.php?page=1>.

[9] "Le Modèle momagri: pour une meilleure vision stratégique". <http://www.momagri.org/>

Amplitud de la volatilitat dels preus agrícoles en funció del percentatge d'inversions financeres especulatives

FONT: MODEL MOMAGRI. ABRIL DE 2008.

cola. Altres fonts assenyalen que per a un producte bàsic com el blat, els fons d'inversió controlen ara entre el 50 % i el 60 % del blat comercialitzat als mercats mundials més grans de commodities[10].

Diversos models d'inversió financera-preu mostren que un augment en la inversió financera especulativa té una vinculació directa amb un augment en la volatilitat esperada en els preus agrícoles (vegeu la il·lustració 5). En un marc d'augment de preus -com l'actual- contribueixen a l'acceleració dels preus; en un marc de decreixement eventualment podrien accentuar la caiguda.

Qui controla els preus de les matèries primeres?

Per entendre el procés que es produeix en l'augment del preu de les matèries primeres és necessari conèixer com es determina aquest preu i qui el controla. Prenguem com a exemple la soia, el blat de moro i el blat. Els preus, que en altres matèries es regulen per una simple llei de l'oferta i la demanda local, en el cas de la soia, el blat de moro, el blat (i d'altres) es cotitzen a les borses de valors, la més important de les quals és la de Chicago. Els grans operadors no esperen que arribi el moment de vendre o de comprar la matèria que han produït o que necessiten, sinó que ho

[10] Paul Waldie. "Why grocery prices are set to soar", Globe and Mail, Toronto, 24 d'abril de 2008. <http://www.theglobeandmail.com/servlet/story/RTGAM.20080424.wfood25/BNStory/Nat ional/home>.

fan amb un termini anticipat en l'anomenat "mercat de futurs".

Una gran fàbrica de pinso o una multinacional alimentària pot comprar tot el cereal que necessita amb un o més anys d'anticipació, assegurant-se un preu, que és el de la cotització que ara es preveu per a la data prevista. El contracte l'obliga a "executar"(comprar) la mercaderia en la data prevista. Però només una part (devers el 20 %) del total d'operacions en borsa són finalment executades. La major part són accions especulatives que venen o compren accions segons les previsions d'oferta i demanda. Podríem comparar-ho a la compra i venda d'accions de les empreses, amb una diferència: que els trossos d'una companyia no existeixen i els aliments sí. Tot un conjunt d'operadors ha de dur a terme les accions necessàries per garantir que, si el posseïdor d'una acció de futur vol executar-la arribat el termini, tindrà la seva mercaderia. Podria, per tant, assemblar-se més a la cotització del valor en borsa del petroli, que és una matèria real i del qual es desconeix l'extracció futura i les variacions del consum.

Però si la variabilitat de producció de petroli és real, i manipulada per grups com l'OPEP, la de producció de cereals i soia també. S'hi afegeix el control que els Estats Units i grups com Cargill i Bunge tenen sobre la producció i la comercialització (vegeu l'apartat apartat b). Avui dia, parlar de petroli i aliments és parlar de coses similars, amb l'existència de càrtels oligopòlics i especulació financera.

Si en el cas dels cereals es trenquen les reserves, els humans no deixen de desplaçar-se, deixen de menjar, per la qual cosa la inelasticitat de la demanda és manifesta. Qui tingui el gra, o els drets, té una capacitat de negociació notòria i un marge assegurat perquè la demanda està pràcticament assegurada.

b. Efectes de la concentració en la cadena de subministrament

El sistema actual de distribució a gran escala d'aliments també afavoreix l'augment de les fluctuacions i l'especulació sobre els preus, perquè la distribució internacional d'alguns d'importància bàsica està concentrada en molt poques corporacions que tenen un control oligopòlic del mercat. La percepció que en un futur el preu pot ser més alt en restringeix la distribució i genera, al seu torn, un augment més elevat dels preus. S'afavoreix així que els distribuïdors -que disposen d'una informació privilegiada del sector- tendeixin a invertir sota un prisma financer i no estrictament productiu.

La desregulació dels mercats i la promoció del comerç internacional dels productes agrícoles han potenciat la creació d'economies d'escala en el sector de l'agroalimentació, que en comptes d'ampliar l'oferta han restringit a cada vegada menys mans la capacitat d'influir en els preus a escala global. El risc per a l'agricultor, per tant, si no es canvia profundament el sistema de comercialització global, augmenta a mitjà termini, encara que el preu sigui més elevat a curt termini.

Els nivells de concentració del sistema agroalimentari actual són alarmants: hi ha oligopolis a cada node de la cadena

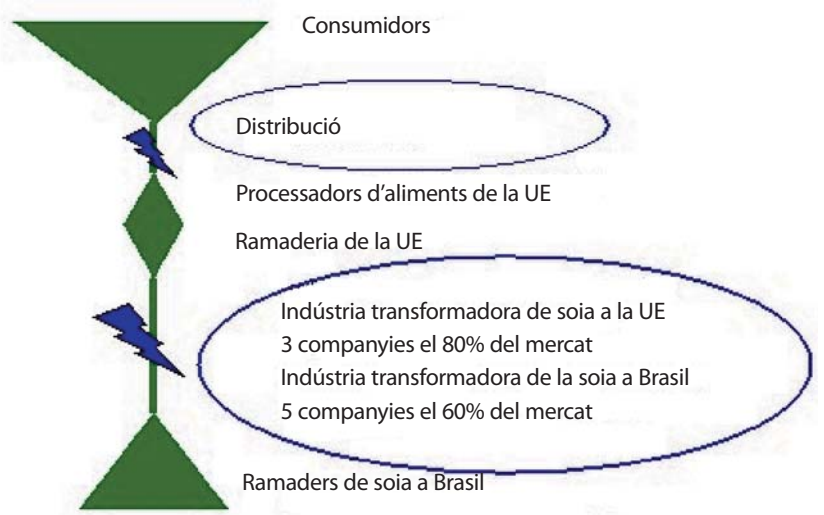
que controlen les condicions i els preus de cada producte. Empreses com Monsanto, Cargill, la indústria agroalimentària i de la gran distribució (Wall-Mart o Carrefour, les principals) determinen què es produeix, com es produeix, marquen preus i especialment seleccionen qui produeix els aliments, excloent les produccions camperoles de qualsevol capacitat de negociació.

Exemple del grau de concentració per a alguns grans bàsics[11]:
Exportadors de blat de moro CR3 = 81 % (Cargill-Continental Grain, ADM, Zen Noh).
Exportadors de soia CR3 = 65 % (Cargill-Continental Grain, ADM, Zen Noh) 65 %.
Handling (logística) per a exportació gra CR4 = 60 % (Cargill, Cenex Harvest States, ADM, General Mills).

A escala mundial, Cargill controlava el 1999 el 45 % del mercat mundial de gra, el 42 % de les exportacions de blat de moro als Estats Units, el 30 % de les de soia i el 20 % de les de blat. Per la seva

[11] CR3/CR4 es refereix al percentatge de mercat que posseeixen les tres/quatre primeres corporacions.

Distribució del poder en la cadena de la soia Brasil-Europa

FONT: VAN GELDER I DROS (2003).

part, Archer Daniels Midland (ADM) controla prop del 30 % del mercat mundial de gra[12]. En el cas de la soia, a escala mundial, Bunge, ADM i Cargill controlen directament el 75 % del mercat i aquestes mateixes tres companyies controlen el 80 % de la indústria processadora de soia a la Unió Europea[13].

En paraules d'ADM, "es persegueix (i aconsegueix) una integració mundial i total de la producció, transport i xarxes de distribució de la soia[14]".

c. Dependència del petroli

Un altre element que cal considerar en la pujada de preus és la dependència petroliera del model industrial agrari. L'agricultura i la ramaderia poden ser activitats altament eficients des del punt de vista energètic si s'insereixen en l'ecosistema, tancant cicles i cercant la complementarietat energètica de les seves activitats, però el model industrial derivat de la revolució verda i el model ramader intensiu no es basen en la integració del model productiu enmig, sinó en l'ús d'entrades exteriors de petroli i els seus derivats.

Els fertilitzants sintètics, molts dels agrotòxicos, la mecanització industrialitzada, molts dels sistemes de reg, la

[12] http://agriculture.senate.gov/Hearings/Hearings_1999/swen126.htm i Vorley, B. (2003), "Food Inc."

[13] Gelder, J.W. van & JM Dros (2003), Corporate actors in the South American sóc production chain, A research paper preparet for the World Wide Fund for Nature Switzerland (pp 91 pdf-en).

[14] www.admworld.com/investor/pdf/03-05-03.pdf

FOTO: F. CERUTTI

revolució verda, en suma, és dependent del petroli. S'estima que l'agricultura intensiva gasta entre 6 i 7 vegades més energia per unitat d'aliment obtingut que l'opció agroecològica[15].

L'increment incessant del preu del petroli és, per tant, un factor clau a mitjà termini per a la viabilitat del model intensiu i un dels seus punts febles. Sense petroli no hi ha agricultura i ramaderia industrial i d'exportació.

Alguns estudis tracten de quantificar la vinculació en preu de les pujades del petroli i els aliments, encara que és un aspecte complicat ja que tal com hem assenyalat els consums energètics varien significativament segons el model productiu i les característiques ecològiques en què es fa la producció, per la qual cosa no és fàcil obtenir dades integrades fiables a escala global. Això no obstant, segons el Banc Mundial el 15 % de l'increment dels preus en els aliments és degut directament a l'increment de preus en l'energia i els fertilitzants[16].

6. Com hem arribat a aquesta situació?

Una vegada que coneixem algunes de les causes de l'increment dels preus dels aliments, convé preguntar-se com hem arribat a una situació en la qual el preu dels aliments es determina a milers de quilòmetres d'on es produeixen i a l'elevada dependència del petroli que té la producció agrària actual.

Ambdós són fets que han estat facilitats per multitud de factors, per exemple el desenvolupament de determinades tecnologies d'automatització i intercanvi d'informació. Els nous sistemes per establir els preus i els mètodes productius intensius en l'ús de petroli, això no obstant, no responen únicament a canvis tecnològics externs, sinó també -i de manera molt destacada- a canvis en el model comercial d'intercanvi dels productes, caracteritzat per la liberalització del comerç agrari. No seria possible l'especulació sense la liberalització del comerç agrari, i aquesta al seu torn no seria possible sense una agricultura industrialitzada basada en models de producció intensius.

Les polítiques agràries no són alienes, al contrari, s'insereixen en un context general de desenvolupament de polítiques econòmiques capitalistes i és en aquest marc que n'hem d'interpretar l'evolució. En primer lloc, la primera modernització de l'agricultura es va fer a començament del segle XX, a base de plans de desenvolupament l'objectiu primordial dels quals era alliberar mà d'obra del camp per traslladar-la a les ciutats, a un incipient sector industrial. Posteriorment, es va succeir una segona modernització, coneguda com la revolució, verda liderada pel sector privat amb ajuda de l'Administració dels Estats Units. La revolució verda s'inicia a

[15] Jules Pretty and Andrew Ball, Agricultural Influences on Carbon Emissions and Sequestration - A Review of Evidence and the Emerging Trading Option. Març 2001.

[16] Rising food prices: Policy options and World Bank response. Banc Mundial, abril de 2008.

mitjans anys quaranta i culmina en els seixanta. Va permetre fer el primer pas cap a la privatització de les llavors i va afavorir el major gir sobre la percepció de quina és la funció de l'agricultura: alimentar les persones. Amb la revolució verda es consolida el procés d'industrialització de l'agricultura i la seva conversió en sector secundari. Una vegada consolidat aquest model productivista en els països industrialitzats, es fa necessari trobar nous mercats, alhora que col·locar els excedents generats. S'inicia així la Ronda d'Uruguai en el marc del GATT, que culmina amb la creació de l'OMC i la firma de l'Acord d'agricultura el 1995. Tots aquests elements han facilitat la visió que un producte agrari és una mercaderia, han eliminat de l'agricultura la seva funció social i mediambiental i han determinat la situació en què ens trobar ara.

7. És automàtic que un augment de preus finals repercuteixi en un augment de preus per a l'agricultor?

El sistema de preus internacional és un indicador asimètric. Quan els preus internacionals són baixos (per exemple, perquè hi ha una sobreproducció) els canals de distribució són molt eficients per transmetre als petits agricultors la baixada del preu. El petit agricultor no té capacitat de retenció de la producció i, per tant, es veu obligat a vendre al preu que imposa el distribuïdor (hi ha molts més productors que distribuïdors i la capacitat de negociació és baixa).

En l'àmbit invers no és clar que un preu alt del producte porti associat un benefici clar per a l'agricultor. Efectivament, atès que s'ha allargat la distància entre consumidor i productor, i s'ha concen-

trat el nombre de distribuïdors, l'agricultor s'enfronta a un oligopoli interessat a mantenir un marge de beneficis alt. És extremadament difícil crear en un termini breu de temps canals de distribució que puguin competir amb els ja existents -que són grans i ben establerts-, per la qual cosa el marge de benefici a curt termini d'un augment dels preus internacionals per al petit agricultor pot arribar a ser molt petit.

Aquest fenomen és molt més agut en els països empobrits, on la distribució internacional és fins i tot molt més limitada, la qual constitueix en moltes ocasions un monopoli en moltes regions, o en el millor dels casos un oligopoli amb pocs actors. Haurem de veure en estudis futurs fins a quin punt la pujada de preus per als consumidors repercuteix finalment en un augment de preus per els petits agricultors en els països més pobres, o acaba sent -com ja ha succeït en ocasions en el passat- un efecte molt limitat, una aspiració més teòrica que real. En els últims anys no s'han produït els canvis estructurals necessaris perquè aquest benefici sigui transferit adequadament, per exemple la millora dels canals de distribució controlats directament pels agricultors, la potenciació de mercats de proximitat sense mitjancers, etc.

Avui dia, qui marca els preus finals al consumidor i controla els marges comercials als productors és la gran distribució alimentària. Les diferències de preus entre origen i destinació en els principals aliments frescos superen de mitjana el 418 %, problema que es repeteix des de fa anys però que s'ha agreujat en els últims mesos després dels increments patits pel consumidor final "amb càrrec" a l'encariment de matèries primeres com els cereals. En alguns productes les diferències són enormes, des del 241 % de més que costen les mongetes verdes fins al 1.000 % de les pastanagues, el cost de les quals s'encareix des de deu cèntims fins a un euro.

Segons aquestes dades, l'agricultor o ramader no ha participat més que en un 30 % de mitjana del preu final del producte, fet que suposa que ha rebut menys d'un terç de la quantia que va pagar-ne el consumidor[17]. La mateixa Comissió Nacional de la Competència (CNC) espanyola ha obert expedients sancionadors contra les principals organitzacions de la indústria alimentària per sospita que vulneraren la llei, pactant o propiciant les alces dels preus dels aliments dels últims mesos[18].

8. Tendències a llarg termini

Als efectes sobre els preus associats a la particular estructura de distribució existent en l'actualitat, i també el sistema financer, ha d'incorporar-se l'efecte de l'augment de la demanda d'alguns aliments a llarg termini, que genera també una expectativa d'augment de preus.

Tant a causa dels canvis en el model de consum (està augmentant significativament el consum de carn en tot el món, fet també afavorit per la industrialització de l'agricultura), com de l'augment de la població, així com la introducció de nous usos competitius en d'alimentació -en particular l'esperat apogeu de la producció agrària dedicada a agrocombustibles-, hi ha una tendència clara a l'augment en la demanda d'alguns productes i en particular dels cereals.

Per cobrir aquesta demanda existeixen principalment tres mecanismes: la redistribució del consum d'aliments,

[17] Dades de COAG partint d'informació del Ministeri d'Agricultura.

[18] <http://www.noticiasdenavarra.com/ediciones/2008/04/03/economia/espana-mundo/d03esp39.1208231.php>.

els mecanismes per a la disminució de la demanda i l'augment de la producció d'aliments. En aquest article no tractarem els tres aspectes, perquè tant l'augment del consum a llarg termini com els mecanismes per afrontar-lo són temes complexes i requereixen un espai específic per tractar-los. No obstant això, es tracta d'una discussió important i complementària de la que es tracta en aquest article: basta dir que les actuals fluctuacions tan ràpides en els preus són d'un cicle temporal molt més curt que els problemes esmentats anteriorment.

9. L'augment dels preus és la solució per als petits agricultors?

En el millor dels casos per a alguns agricultors l'augment dels preus per als consumidors repercuteix en una millora dels pagaments pel seu producte. De tota manera, això no significa que sigui part d'una situació que afavoreixi la possibilitat de mantenir el seu negoci a mitjà o llarg termini.

D'una banda, l'accentuació del fenomen de l'augment dels preus és a causa de les característiques intrínseques del model agroconsumidor que està dificultant les condicions de feina i vida dels petits agricultors en els últims anys: la conversió de l'aliment en un "producte comercialitzable", un commodity negociable a escala global. Com a tal, està creixentment subjecte a la creació de "bombolles" i fluctuacions de preus derivats de l'entrada i la sortida d'especulació financera, així com al control d'oligopolis en la distribució. Quan l'especulació és cap a dalt una petita part pot repercutir en més ingressos per a l'agricultor i en un augment en el seu benestar a curt termini, però quan el corrent és descendent l'"ajustament" és molt més brusc i en moltes ocasions implica l'expulsió de l'activitat agrícola. Molt més atractiu seria que les fluctuacions en els preus no s'acceleressin per processos especulatius sinó que disminuïssin, mentre que augmenta el preu pagat a l'agricultor.

Una manera efectiva de promocionar aquestes mesures seria la internalització dels costos ambientals i socials que són per ara ignorats (associats per exemple a l'impacte sobre el canvi climàtic del transport, a la gestió i tractament de les aigües necessari a causa de l'ús exorbitant de pesticides i insecticides, a la pèrdua de biodiversitat i qualitat del sòl associat al model d'agricultura intensiva, a les necessitats socials derivades dels desplaçaments rurals, etc.). La internalització d'aquests costos faria molt més rendibles els productes de proximitat, adaptats a l'ecosistema on es produeixen i produïts mitjançant una gestió ecològica. Al seu torn serien molt menys importants les economies d'escala i el control de la distribució.

D'aquesta manera, les inversions especulatives financeres tindrien menys interès en el sector de l'agricultura-distribució-consum, i s'ajudaria a establir un marc econòmic més raonable i estable.

Les petites produccions familiars són les grans beneficiades d'aquesta situació?

Per tot el que s'ha exposat abans, és evident que no. Qui realment s'està beneficiant d'aquesta situació es troba lluny del petit i mitjà camperol: són principalment les organitzacions que

Evolució de la cotització en borsa d'alguns actors claus del agronegoci

FONT: BORSA DE NOVA YORK.

controlen la cadena de subministrament i alguns especuladors financers que estan aconseguint taxes de retorn remarcables.

Les perspectives de millora en el negoci, associades a l'augment dels preus, de les principals agroindustries (ADM, Bunge i Monsanto) queden reflectides per exemple en l'evolució dels seus valors a la borsa de Nova York (NYSE) (vegeu la il·lustració).

Alhora bona part dels indemnitzats es donen en països sense pràcticament agroindústria i amb amplis sectors de la seva població que viuen en l'àmbit rural gràcies a la petita i mitjana producció agrícola i ramadera. Al seu torn els conflictes a les ciutats són

FOTO: F. JACOBS

protagonitzats pels nouvinguts a la ciutat, provinents de l'àmbit rural que han abandonat.

Els preus més alts són necessaris, però no qualsevol augment en el preu és vàlid, i no qualsevol l'augment en el preu va en benefici de l'existència a mitjà termini d'agricultors petits i mitjans en unes condicions dignes de feina. Ara com ara, l'augment dels preus no està guiat per un canvi en el model que afavoreixi el petit i mitjà agricultor sinó que és accentual pel mateix model que el duu a abandonar progressivament i de manera massiva l'àmbit rural.

Aquesta crisi alimentària global hauria de servir per plantejar-nos quin model agrícola hem generat i quines alternatives hauríem de cercar per introduir canvis estructurals profunds i necessaris en la línia de les propostes per la sobirania alimentària. Adoptar mesures que aprofundeixin en l'actual model seria un error que pot acabar, aquesta vegada sí, amb un preu molt alt.

INVISIBLES. QUI VA DISSENYAR L'ESCENARI DE LA CRISI ALIMENTÀRIA?

Ferrán García, Veterinaris sense Fronteres

"Una cosa es continuar la historia y otra repetirla"

Jacinto Benavente

Durant la recent crisi dels preus alimentaris, es poden llegir i escoltar moltes opinions que "descriuen" la situació i, algunes, sobre les seves causes conjunturals. Però hi ha tanta gent, encara que n'hi ha, que indagui sobre les causes estructurals. I molt poques d'aquestes opinions reuneixen la majoria d'aquestes causes (conjunturals i estructurals) sota un nom, i menys encara refresquen la memòria sobre quina és la situació actual del sistema agroalimentari global, qui l'ha impulsat des de fa dècades i per què. Aquesta és la idea d'aquest petit text.

Si miram al nostre voltant ens trobam amb un mercat alimentari global desregulat en què el "mercat" dicta què es produeix, on, qui, amb quines característiques, a quin preu, què es consumeix, on es compra i a quin preu.

El mateix fet que hi hagi "un" preu mundial per a aliments bàsics com els cereals o la soia i que, per si encara no bastàs, aquest preu es decideixi a la borsa de matèries primeres de Chicago, hauria de fer-nos pensar que alguna cosa no funciona bé en el nostre sistema sociocultural. L'alimentació no és una simple mercaderia sinó un dret humà bàsic i, com a tal, els estats signants del Pacte Internacional dels Drets

Econòmics, Socials i Culturals estan obligats a respectar-lo, protegir-lo i facilitar-lo, però sembla que la paràlisi muscular està molt estesa entre les administracions de molts països.

Pregunta: Què passa quan s'aplica el paradigma neoliberal (o capitalista) a les diferents fases de l'alimentació durant dècades? Algunes de les característiques que els visionaris del lliure comerç han impulsat, com un corcó, a gran escala són:

Concentració corporativa i privatització

Elements claus per a l'alimentació humana com la terra, l'aigua, la mar, les llavors, els animals o els coneixements productius, han estat privatitzats pel triumvirat format pels governs neoliberals, el Fons Monetari Internacional i les institucions financeres internacionals (com el Banc Mundial i la seva reforma agrària assistida pel mercat (sic)), i posteriorment comprats, regalats o arrabassats violentament per l'agronegoci.

Una vegada assegurat el recurs, es produeix el control en la producció, la transformació i la distribució dels aliments. Els nivells de concentració del sistema agroalimentari actual són alarmants: hi ha oligopolis a cada node de la cadena que controlen les condicions i els preus de cada producte. Empreses com Monsanto i Cargill, i la indústria agroalimentària i de la gran distribució (Wall-Mart o Carrefour, les principals) determinen què es produeix i com es produeix, marquen preus i especialment seleccionen qui produeix els aliments, excloent les produccions camperoles i a la pagesia.

Vàrem concloure que la liberalització del comerç agropecuari no hauria d'elevar els costos de les importacions dels països importadors nets d'aliments.

Stephen Tokarick (2003),economista principal del Departament d'Estudis de l'FMI en aquella data[1]
No és d'estranyar que es tendeixi a pensar que "Si l'FMI diu una cosa, pel que més vulguis, fes el contrari".

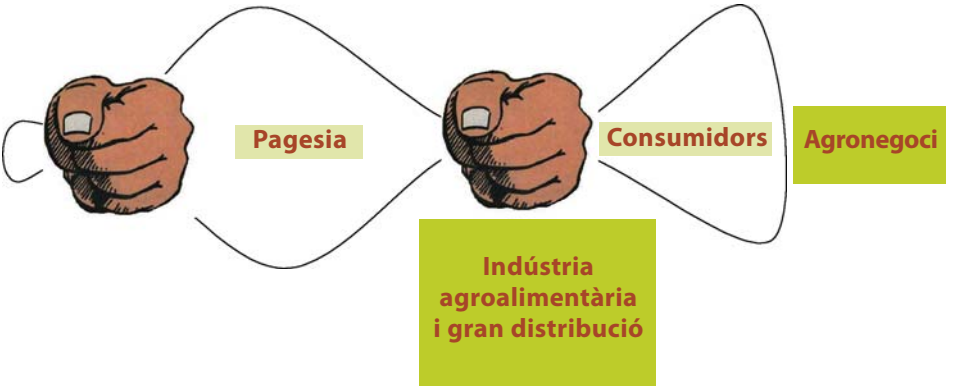
Exemple del grau de concentració per a alguns grans bàsics[2]:

Exportadors de blat de moro CR3 = 81 % (Cargill-Continental Grain, ADM, Zen Noh)
Exportadors de soia CR3 = 65 % (Cargill-Continental Grain, ADM, Zen Noh) 65 %
Handling (logística) per a exportació gra CR4 = 60 % (Cargill, Cenex Harvest States, ADM, General Mills)

A escala mundial, Cargill controlava el 1999 el 45 % del mercat mundial del gra; per la seva banda Archer Daniels Midland (ADM) controla prop del 30 % d'aquest mercat[3]. Dues empreses, per tant, dicten les condicions del comerç

[1] <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/spa/2005/03/pdf/tokarick.pdf>.

[2] CR3/CR4 es refereix al percentatge de mercat que posseeixen les tres/quatre primers corporacions.

del 75 % del gra. En el cas de la soia, a escala mundial, Bunge, ADM i Cargill controlen directament el 75 % del mercat i aquestes mateixes tres companyies controlen el 80 % de la indústria processadora de soia a la Unió Europea[4].

La industrialització dels models de producció d'aliments

La revolució verda i la resta de pràctiques d'industrialització agrària també han facilitat la seva corporativització. Cada dia que passa, les grans empreses incrementen el seu control sobre la cadena agroalimentària, mentre que l'agricultura i la ramaderia familiars, el pastoralisme o la pesca artesana han estat expulsats sistemàticament de la terra i el mar, al nord i al sud. En fer-ho, l'agronegoci s'ha assegurat quedar en millor posició per extreure cada vegada més guanys en cada baula de la cadena.

Mercat mundial desregulat i retirada de la intervenció pública

El paradigma més recent que inspira aquesta norma es pot trobar en l'anomenat "consens de Washington" (CW), batejat així perquè el compartien dos organismes amb seu a la capital dels Estats Units (el Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial) i l'Administració nord-americana. Resumint, el CW es refereix a una llista de 10 recomanacions en matèria de política econòmica, equivalent a una guia d'instruccions universal per a països. El consens es dirigeix particularment als països que no han aprofundit prou en el capitalisme. No es pot entendre l'actual crisi alimentària sense recapitular la història de l'aplicació d'aques-

[3] <http://agriculture.senate.gov/Hearings/Hearings_1999/swen126.htm> i Vorley, B. (2003) "Food Inc."

[4] Gelder, J.W. van & JM Dros (2003), Corporate actors in the South American soy production chain, A research paper preparet for the World Wide Fund for Nature Switzerland (pàg. 91).

tes normes. Algunes recomanacions són:[5]

Sobre el paper de l'estat. Com que el sector privat gestiona més eficientment els recursos que el públic, els governs han de reduir l'estat a la mínima expressió i deixar en les mans del sector privat la major part de la gestió del que abans era l'estat, encara que es tracti de "serveis universals" (com ara l'accés a l'aigua o a la terra).

Sobre els avantatges de la globalització. Les economies dels països han d'internacionalitzar-se tant sí com no. S'han d'obrir fronteres al capital, atreure el màxim d'inversió estrangera, i intentar que la producció nacional surti a l'exterior i que les empreses estrangeres entrin costi el que costi.

Davant del desert regulador del mercat, els estats no fan una altra cosa, en el millor dels casos, que encongir-se d'espatlles i laisser faire.

Xarxa neoliberal

Els lligaments neoliberals no només es creen des d'òrgans com l'OMC (vegeu més avall), l'FMI o el BM: l'embolic capitalista és molt més extens i dificulta la maniobra de les regions que, atès el cas, desitgin modificar el rumb.

Segons el mateix Banc Mundial, a mitjan 2004 hi havia un total de 229 tractats de lliure comerç vigents a tot el món, i 174 països n'havien signat

almenys un. Les Nacions Unides afirmen que a començament de 2007 hi havia uns 5.500 acords internacionals referits a inversions en funcionament -una xifra que es multiplica a un ritme de tres per setmana i, per si no fos prou, hi ha uns 2.500 tractats bilaterals d'inversió en funcionament[6].

Aliments quilomètrics (agroexportació)

No ha estat un fet espontani, sinó dirigit, desmantellar l'agricultura local, diversa, agroecològica, camperola, d'aliments de temporada; destruir els circuits curts de producció i comercialització, i substituir-ho per produccions industrialitzades en mans de grans explotacions o directament corporacions, de vocació agroexportadora i

[5] <http://www.odg.cat/documents/publicacions/CW-David-NOV02.pdf>

[6] <http://www.fightingftas.org/spip.php?article116&lang=es#nb1>.

amb models de producció industrialitzats i insostenibles.

Això no ha fet res més que augmentar la dependència alimentària injustificada de bona part de les regions del planeta, que són més que capaces d'alimentar la seva població. Fins i tot regions aparentment "blindades" a aquesta dinàmica de dependència, en realitat no ho són. La UE té el seu taló de Aquil·les alimentari en una oleaginosa anomenada soia. Actualment, la soia forma part indissoluble de la ramaderia intensiva europea, a través dels pinsos industrials. Però la UE amb prou feines produeix soia i ha d'importar-la de l'Argentina o el Brasil o Paraguai, especialment. Gairebé el 50 % de les importacions agroalimentàries europees són directament soia. En països com Espanya, la dependència és encara més elevada i s'estén al blat de moro, l'altre gran ingredient dels pinsos industrials. En concret, Espanya importa el 40 % dels cereals que utilitza (el 50 % del blat de moro) i tota (99,8 %) la soia. L'ús dels cereals a Espanya és, bàsicament, per a alimentació animal. La ramaderia es menja 3 de cada 4 kg de cereal consumits a Espanya. Un de cada dos quilos de blat de moro que es consumeixen a Espanya és d'importació, i 4 de cada 5 kg consumits són per a ramaderia.

Fins i tot "ingredients" productius com els animals són importats: una de les regions de l'Estat espanyol paradigmàtiques en la ramaderia intensiva (Catalunya) importa el 65 % dels animals que utilitza.

En altres paraules, si puja la soia o el blat de moro puja la llet, els ous o la carn. Si demà no hi ha soia o blat de moro al mercat mundial, demà passat no hi ha llet, ous o carn produïts a la UE.

Tot això, té a veure alguna cosa amb la crisi alimentària actual? I si això és així, qui ha impulsat aquest paradigma? Alguns factors claus ja han estat enunciats; posem ara l'enfocament en dos més i la seva declaració d'intencions.

Organització Mundial del Comerç

L'Organització Mundial del Comerç (OMC) és l'únic organisme internacional que s'ocupa de les normes que regeixen el comerç entre els països. El seu principal propòsit és assegurar que els corrents comercials circulin amb la màxima facilitat, previsibilitat i llibertat possible. El resultat és la certesa.

Els consumidors i els productors saben que poden disposar d'un subministrament segur [...]. Una altra conseqüència és que l'entorn econòmic mundial es torna més pròsper, tranquil i fiable[7].

Vaja, aquí alguna cosa falla.

Unió Europea

La Unió és, per tant, un protagonista essencial en els esforços per liberalitzar el comerç mundial. L'increment del comerç impulsa el creixement mundial, cosa que els afavoreix a tots. Els

[7] <http://www.wto.org>.

consumidors disposen d'una gamma més àmplia de productes. La competència entre els productes locals i els importats fa que descendeixin els preus i augmenti la qualitat. La liberalització del comerç permet que els productors més eficients desenvolupin la seva activitat en condicions d'equitat amb els seus competidors d'altres països, els governs dels quals han de reduir els drets d'importació que protegeixen les empreses nacionals.

La UE ha traçat una nova estratègia comercial i de desenvolupament en relació amb els seus 78 socis del grup de països de Àfrica, el Carib i el Pacífic (ACP), l'objectiu dels quals és aconseguir la seva integració en l'economia mundial[8].

Un altre cas de lucidesa i de fer diana.

Existència de països importadors nets d'aliments

Quan es parla del desastre que l'increment de preus ocasiona a la població dels països pobres importadors d'aliments, poques vegades s'analitza el perquè de la seva existència. La major part no són importadors per la seva incapacitat "tècnica" o "climàtica" per produir aliments per a la seva població, sinó que són importadors "polítics", gràcies a anys i anys de polítiques liberalitzadores imposades per les institucions multilaterals, impulsades pels governs centrals i abraçades per l'oligarquia local, que han destruït la capacitat agrícola nacional i han arruïnat la seva sobirania alimentària. És molt interessant establir un mapa d'aquests països i l'existència de plans d'ajustament estructural de l'FMI, de macroprojectes de

[8] <http://europa.eu/pol/comm/overview_es.htm>.

FOTO: R. CANESSA

"desenvolupament" de les institucions financeres internacionals o d'acords bilaterals d'inversió. La situació actual d'aquests països no és accidental o espontània: s'ha forjat durant anys de polítiques neoliberals. Alguns exemples de països pobres importadors nets d'aliments són:

- Kenya és el principal subministrador europeu de... cafè? No. De cacauet? No. De flors. El 40 % de les flors que importa Europa prové de Kenya, que controlen tres empreses holandeses i alemanyes.
- Hondures és un altre dels països de la llista, i també un dels de la llista agroexportadora: és per exemple un dels principals exportadors de gambeta.
- Indonèsia és un país classificat de pobre i importador net d'aliments, però avui dia és el principal productor d'oli de palma del món i els plans (gràcies a la bogeria dels agrocombustibles) són d'enormes d'increments de superfície per als pròxims anys.

El cas d'Haití

Després de les dictadures de Duvalier (pare i fill), el període del règim del Partit Lavalas (1990–2004, amb Aristide i Préval), malgrat les esperances de canvi per al poble haitià, va ser marcat pel seguiment del pla d'ajust estructural imposat per l'FMI (manteniment de salaris baixos, privatitzacions d'empreses estatals, eliminació dels imposts de duana i, després de modalitats de control de les importacions fins a arribar al nivell de tarifa de duana, el cost més baix de tot Carib). En els àmbits econòmic i social, és una catàstrofe: forta devaluació de la moneda local, el gourde; seguida per una inflació molt important i una epidèmia de la sida galopant; no es pot accedir a l'aigua potable, al llum, als serveis bàsics; violència i corrupció generalitzada; narcotràfic... que fan que Haití sigui el país el més pobre d'Amèrica i un dels més pobres del món.

FOTO: R. CANESSA

De 1970 a 1985, Haití era autosuficient i produïa fins a 123 000 tones d'arròs. S'estima que avui el 75 % del arròs consumit a Haití prové de l'estranger (dels Estats Units, principalment).

Actualment, el deute més interessos d'Haití s'eleva a 1.097.800.000 de dòlars. Va ser afavorit per les grans institucions financeres del sistema internacional que defensen les polítiques liberals, malgrat la fragilitat de l'estat haitià. D'aquest deute, un 45 % va ser contractat pels governs reconeguts corruptes dels Duvalier entre 1957 i 1986.

El 2007, el govern haitià ha reemborsat a les institucions financeres internacionals un total 56,2 milions de dòlars (17 milions a l'FMI, 13,5 milions al BM i 25,7 milions al Banc Interamericà de Desenvolupament). El 2008, Haití haurà de pagar més de 60 milions de dòlars.

Conclusió

La situació actual no és fruit de l'atzar o d'elements imprevisibles: és fruit d'una arquitectura dissenyada i elaborada des d'institucions molt concretes que tenen noms i cognoms. No es pot cometre l'error de mirar cap a un altre costat, de fer veure que no passa res, que no s'ha de canviar res. En paraules de La Vía Campesina:

Els/les camperols/es i els petits agricultors són els principals productors d'aliments. A La Vía Campesina estam convençuts que els/les camperols/les i els petits agricultors poden alimentar el món. Per això han de considerar-se un element clau de la solució. Amb voluntat política suficient i l'aplicació de polítiques adequades, més camperols/es i petits agricultors podrien produir fàcilment aliment suficient per un preu raonable. L'actual situació demostra que necessitam canvis!

Ha arribat el moment de la sobirania alimentària!

CRISI ALIMENTÀRIA: I SI PARLÀSSIM SERIOSAMENT?

Mónica Vargas Collazos*

Les mesures actuals que han pres els organismes internacionals, com l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), l'Organització Mundial del Comerç (OMC), i els països més enriquits davant el context de crisi múltiple (alimentària, ecològica, financera, energètica) es troben molt lluny de ser adequades. De fet, tal com ho veurem raonant a partir de l'exemple de la crisi alimentària, s'entreveu una incoherència real entre la intenció de resoldre aquestes crisis i no identificar-ne els responsables, i també l'absència de participació dels principals afectats. En primer lloc, ressaltarem la necessitat de considerar un element clau en què s'ubiquen les arrels tant de la crisi alimentària com de la crisi ecològica global: el model agrícola industrial. En un segon moment, proposarem una problematització del que implica l'empobriment, des de la perspectiva d'una complexa agressió territorial total de les regions en els països de la perifèria. Raonarem per a això sobre els exemples d'algunes polítiques públiques i privades implantades a l'Estat espanyol que se situen en el marc de l'anticooperació espanyola. I conclourem amb les propostes que sorgeixen dels moviments socials a la perifèria i al centre.

* Observatori del Deute en la Globatlització (<http://www.odg.cat>), Campanya "No et mengis el món" (<http://www.noetmengiselmon.org>).

El model agrícola industrial assegut al banc dels acusats

El model agrícola industrial es basa en la producció intensiva i en la mercantilització d'un dret bàsic: l'alimentació. En la recent conferència de la FAO (Roma, juny de 2008), el director de l'OMC, Pascal Lamy, va tornar a insistir en el fet que el lliure comerç enfortiria la capacitat productiva dels països empobrits. Un mes després, a les negociacions de la Ronda de Doha[1], l'objectiu enunciat de les quals consistia en l'"alleujament de la pobresa", blocs econòmics com els Estats Units i la Unió Europea van proposar un aprofundiment d'aquesta lògica d'accés als mercats mundials de béns i serveis. No obstant això, en aquest cas es van enfrontar a la rotunda negativa dels països de la perifèria. En efecte, hi ha una consciència creixent quant al fracàs de les polítiques de liberalització en termes de la millora de les condicions de vida dels éssers humans. La seva implantació ha soscavat de fet la capacitat dels països d'alimentar-se a si mateixos[2].

Ara bé, quina és la responsabilitat d'aquest model en l'augment dels preus dels aliments? És precisament la liberalització dels productes agrícoles la que ha permès dos fenòmens que són en gran part responsables de la crisi alimentària: la creixent especulació en el mercat de futurs dels aliments bàsics i la concentració corporativa en aquest sector[3]. L'especulació es vincula amb la creixent financarització de l'agricultura, en el context de l'actual crisi financera. En efecte, els especuladors defugen el desastre financer apostant a l'elevat preu de les collites futures[4]. D'acord amb la firma consultora AgResourse Co., als Estats Units, el major exportador mundial de blat, blat de moro i soia, el valor de les compres d'aquests grans en el mercat de futurs ha representat prop de la meitat del valor de la collita total[5]. D'altra banda, s'estima que la quantitat de diner especulatiu en els mercat de futurs de commodities va augmentar de 3.172 milions d'euros l'any 2000 a 111.000 milions d'euros el 2007[6].

Les polítiques de lliure comerç imposades per actors com l'OMC al sector agrícola, en desmantellar els aranzels i les proteccions que tenien els països empobrits, també són responsables de la concentració empresarial en tota la cadena productiva. De fet, tal com ho planteja Ian Angus[7], "la indústria alimentària global no està organitzada per alimentar els famolencs, està organitzada per generar beneficis per a l'agronegoci corporatiu". I funciona: enguany, el creixement del volum de negocis i dels guanys anunciat per les principals companyies que operen en l'agroindústria és extraordinari. Els beneficis nets de la nord-americana Cargill l'abril van augmentar el 86 % davant les xifres de l'any anterior, i han sumat 653 milions d'euros[8]. Les vendes de Bunge van créixer el 70 % i les d'ADM el 64 %. Quin és el grau d'incidència d'aquestes empreses, que sembla que la crisi no afecta? Determinen el que es produirà, com es produirà, defineixen preus i seleccionen qui produirà els aliments. Així, per exemple, Cargill, ADM, ConAgra, Bunge i Dreyfus dominen més del 80 % del comerç mundial de cereals, mentre que Monsanto és la principal empresa de llavors comercials i la cinquena en el

sector dels agrotòxics. En el cas específic de la soia, Bunge, ADM i Cargill controlen el 75 % del mercat mundial i el 80 % de la indústria processadora a la Unió Europea[9].

Cal assenyalar també que la promoció activa de l'ús d'agrocombustibles en el sector del transport, a més de constituir un aprofundiment del model agrícola industrial, ha estat recentment assenyalada per l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) com una causa de l'increment del preu dels aliments. Així, aquest organisme calcula que a causa de les mesures a favor d'aquests carburants, el preu del blat s'elevarà, a mitjà termini, en un 5 %; el del blat de moro, en un 7 %, i el dels olis vegetals, un 19 %[10].

El model agrícola industrial té també repercussions en una altra crisi global: el canvi climàtic. L'agricultura industrial i la desforestació que l'acompanya són responsables, respectivament, del 13,5 % i del 18,2 % de les emissions dels gasos d'efecte hivernacle[11]. Aquí cal ressaltar un element crucial: avui dia resulta impossible pensar adequadament en el model agrícola industrial sense vincular-lo al petroli. En totes les seves fases de producció intervenen els combustibles fòssils. En l'àrea dels agrocombustibles ens situam llavors davant d'una paradoxa: es promouen en el sector del transport (que és responsable de 13,5 % de les emissions) com una alternativa al petroli. Això no obstant, la seva producció, com que és a gran escala i pretén respondre a les immenses necessitats de consum energètic en els països del nord essencialment, implica enfortir el model

FOTO: F. CERUTTI

agrícola industrial, generador d'emissions. Per tant, es troben molt lluny de ser una solució en termes ambientals. Pel que fa a l'eficiència, la mateixa OCDE destaca que en l'actualitat els agrocarburants són responsables d'una reducció neta de menys de l'1% en les emissions de gasos d'efecte hivernacle associades al transport[12]. Davant aquesta realitat, en una reunió recent dels ministres d'Energia i Medi Ambient de la Unió Europea, es va reconèixer la necessitat de revisar a la baixa les metes en l'ús d'aquest tipus de carburants[13].

Davant això, el sentit comú ens faria esperar que en les esferes de decisió es qüestionàs el model agrícola industrial de manera integral, es prenguessin

mesures davant la financarització dels productes agrícoles, es posàs fi a la concentració empresarial en la cadena productiva i s'establís una moratòria sobre els agrocombustibles, tal com recomanen múltiples organitzacions de la societat civil. Doncs no, el que ocorre és exactament el contrari: la tendència general es dirigeix cap a l'aprofundiment d'aquest model, i la defensa dels interessos corporatius continua sense rimar amb sentit comú.

FOTO: A. MARTÍNEZ ALONSO

Agressió territorial i anticooperació espanyola a Amèrica Llatina

Hi ha un altre factor de dissonància en les polítiques globals davant la crisi alimentària. S'ubica en la manera d'encarar el "problema de la gana" i de cosificar els afectats. Els éssers humans encara no som autòmats, ni màquines que requereixen entrades adequades per funcionar correctament. La gana no és una "plaga" que s'hagi de combatre. La realitat de prop de mil milions de persones a la perifèria és l'empobriment, és a dir, un procés creixent, generat en el context de les relacions de dominació que regeixen en el sistema capitalista. Entre una gran diversitat de possibilitats, destacarem aquí una de les maneres més freqüents d'empobrir una població. Es tracta de les decisions que directament o indirectament expulsen aquesta població del seu territori, de l'espai no solament geogràfic i físic sinó també simbòlic, on es reprodueixen la seva estructura social i el seu univers cultural (inclosa la seva manera d'anomenar el món, és a dir la seva llengua). Això implica arrabassar a aquesta població qualsevol possibilitat de determinar com es vol organitzar socialment, políticament, culturalment i ecològicament. Es tracta també, per exemple, d'impedir-li escollir i produir els aliments i materials destinats a la seva subsistència, de recórrer als seus propis coneixements per curar els malalts i de decidir sobre la font d'energia que vol usar.

Aquest tipus d'agressió sectorial és la que quotidianament té lloc a les poblacions de la Perifèria i empitjora les seves condicions de vida. Té el seu origen en polítiques públiques i privades desplegades des dels països del Centre, en col·laboració amb elits locals, i aquesta sí que és una plaga que s'ha de detenir[14]. Per tant, no som davant un problema que pugui ser resolt amb ajuda alimentària o menjar de llauna. En altres termes, els 500 milions d'euros promesos enguany per José Luis Rodríguez Zapatero en ajuda a la cooperació per a programes de seguretat alimentària, o els 760 milions que el Banc Mundial desbloquejarà amb la mateixa intenció, no representen res davant els danys que causen a la Perifèria. És per això que en l'anàlisi d'aquest procés és de gran utilitat el paradigma de l'anticooperació[15] des-

envolupat recentment per David Llistar, i que permet de contrastar les polítiques d'ajuda al desenvolupament amb l'arquitectura de les relacions de poder a escala global. D'acord amb la proposta de Llistar, aquest paradigma se sustenta en tres hipòtesis centrals: en primer lloc, els contexts en què viuen els habitants de la Perifèria depenen en gran manera de decisions i actituds d'habitants del Centre; en segon lloc, la cooperació al desenvolupament constitueix una contribució el grau de la qual és molt inferior davant les interferències negatives generades a la Perifèria pels països del Centre, i, finalment, la majoria d'aquestes conseqüències negatives són produïdes a partir de la lògica d'empreses i estats que aspiren a créixer i assegurar-se recursos i mercats. L'anticooperació Centre-Perifèria és, per tant, el conjunt d'interferències negatives generades des dels països econòmicament més poderosos sobre els més empobrits[16].

És a partir d'aquest enfocament que exposarem aquí un exemple d'una de les àrees on s'exerceix l'anticooperació des de l'Estat espanyol. Es tracta únicament d'una il·lustració del que des de les autoritats espanyoles es podria deixar de fer, en cas que s'optàs per lluitar contra l'empobriment. Considerarem breument dos casos d'anticooperació relacionada amb l'agressió territorial i els agrocombustibles, en l'àmbit públic i des de l'esfera privada.

Entre les pitjors agressions que impliquen l'expulsió de les poblacions locals dels seus territoris i que pesen avui en dia sobre el continent americà amenaçant d'incrementar l'empobriment, s'ubiquen el Pla Puebla Panamá (PPP) - avui Pla Mesoamérica[17]- i la Iniciativa per a la Integració de les Infraestructures Sud-americanes (IIRSA). Es tracta de plans sobre els quals ja hi ha una àmplia literatura[18], per la qual cosa en ressaltarem únicament dos aspectes: la participació del Govern i del capital espanyols i la potenciació del model agrícola industrial mitjançant el desenvolupament dels agrocombustibles. En el disseny d'ambdós plans ha participat, sense cap consulta a les poblacions locals, una de les principals entitats generadores de deute del continent, i de la qual l'Estat espanyol és membre: el Banc Interamericà de Desenvolupament (BID).

Si consideram primerament el PPP, veiem que entre les entitats que el promouen activament hi ha també instàncies públiques espanyoles, com ara l'Institut Espanyol de Comerç Exterior (ICEX) i l'Institut de Crèdit Oficial d'Espanya (ICO). Ambdós participen en el Grup Tècnic Interinstitucional del PPP, un dels pilars de l'estructura del Pla[19]. A més, el Govern espanyol participa directament en el BID des de 1976[20]. Ara bé, pel que fa a la producció d'agrocarburants a Amèrica Llatina, el Banc hi té un paper determinant. El seu president, Luís Alberto Moreno, codirigeix un grup del sector privat, la Comissió Interamericana de l'Etanol, conjuntament amb Jeb Bush (exgovernador de l'estat de Florida) i l'exprimer ministre japonès Junichiro Kozumi. Les zones on el BID ha donat suport a l'expansió dels monocultius energètics (canya de sucre i palma d'oli) en el marc del Pla Puebla Panamá han registrat violacions dels drets humans i alarmants desplaçaments de les pobla-

cions. Aquest és el cas de les comunitats afrodescendents a Colòmbia[21] i, més recentment, de comunitats indígenes a Guatemala. En aquest últim país, és al BID a qui es dirigeix l'organització internacional Rights Action per protestar pel finançament de monocultius que no fan sinó causar gana, repressió i desforestació[22].

Els llaços del Govern espanyol amb el BID es van estrènyer el 2008 mitjançant la subscripció de cartes d'intenció per un valor de 12 milions d'euros, amb càrrec al Fons d'Ajuda al Desenvolupament (FAD), destinats a la Iniciativa d'Energia Sostenible i Canvi Climàtic i a la creació del Fons Espanyol d'Empresariat Social[23]. La meitat dels 12 milions serà destinada a la Iniciativa sobre Energia Sostenible i Canvi Climàtic del BID, que dóna suport als països d'Amèrica Llatina i el Carib en els àmbits d'energia renovable i eficiència energètica, desenvolupament d'agrocombustibles, finançament del carboni i adaptació al canvi climàtic. Els 6 milions restants serviran per crear el Fons Espanyol d'Empresariat Social (FEES), gestionat pel Fons Multilateral d'Inversions (FOMIN), que proporcionarà recursos a microempresaris i petits productors llatinoamericans mitjançant activitats productives i de provisió de serveis bàsics. Cal destacar que aquesta parti-

cipació del Govern espanyol entra en el marc de l'anticooperació ambiental, per, almenys, dues raons: en primer lloc, la promoció dels agrocombustibles, els impactes socials i ambientals dels quals ja són reconeguts per una diversitat d'actors[24] i, en segon lloc, per la participació en els projectes d'"adaptació al canvi climàtic". De manera creixent, les organitzacions socials llatinoamericanes denuncien les polítiques d'adaptació com a "noves formes de dominació i control dels nostres recursos i economies". [25]

El BID promou també els agrocombustibles a América del Sud. El 2007 el Directori Executiu del BID va aprovar el primer finançament al sector privat per a un projecte de producció d'aquest tipus de carburants al Brasil per un total de 120 milions de dòlars, concretament per a Usina Moema Açucar e Alcohol Ltda. (Sao Paulo). Aquesta operació forma part d'una iniciativa del banc per promoure l'estructuració de finançament de deute prioritari per a cinc projectes de bioetanol que tindran un cost de 997 milions de dòlars[26] (BID, 2007). D'altra banda, s'estableix un fort vincle entre els agrocombustibles i l'IIRSA. En efecte, es vol assegurar un fluid buidatge dels commodities (com la soia, la canya de sucre i la palma d'oli) cap als ports, no únicament atlàntics, sinó també del Pacífic, amb vista als mercats asiàtics. Així, el BID recomana al Brasil gastar en

infraestructures 1.000 milions de dòlars per any durant 15 anys. Aspira també a accelerar projectes de l'IIRSA rebutjats per la societat civil, com per exemple la hidrovia Paraguai-Paraná-Plata, el projecte de navegabilitat del riu Meta, Ferro Norte i el complex del riu Madera. A l'IIRSA s'activa l'anticooperació espanyola, però aquesta vegada vinculada al capital privat. S'observa la presència de constructores espanyoles en aquests megaprojectes (per exemple ACS-Dragados), i de consultores com Typsa i Norcontrol, però aquí ens concentrarem en la responsabilitat del Banco Santander Central Hispano (BSCH) en un dels projectes més socialment i ambientalment agressius de l'IIRSA: el complex hidroelèctric del riu Madera.

El complex projecta la construcció d'una hidrovia de 4.200 km de llarg que faria possible la navegació de grans embarcacions pels rius Madera, Madre de Dios i Beni, com també la construcció de quatre preses hidroelèctriques a l'Amazònia brasileroboliviana. El BSCH ha guanyat, al costat del banc portuguès BANIF, la subhasta d'una de les preses, San Antonio. Les investigacions realitzades posen de manifest nombrosos factors que entorpiran sens dubte la viabilitat socioambiental del complex. Entre els greus impactes socials i ambientals que implica la construcció d'aquestes megainfraestructures, podem citar, en primer lloc, que les preses posen en perill una de les zones més importants d'Amèrica del Sud des del punt de vista de la biodiversitat. A més, impliquen la inundació de territoris indígenes i camperols, i per tant el desplaçament de 10.000 persones al costat brasiler. Al costat bolivià, s'estima que 1.400 famílies es veuran afectades per la construcció de les preses. Majoritàriament es tracta de les comunitats indígenes chácobo, tacana, Esse Ejja, cavineña, machinerí, joaquiniano, toromona, yaminawa i integrants d'un poble indígena no contactat, el poble pacahuara. De manera general, s'han de tenir en compte els impactes sobre la pesca, que permet la supervivència de 2.4000 pescadors en ambdós costats de la frontera. També preocupa el fet que la zona afectada potencialment per les preses és una de les zones amb més malalties de la regió amazònica, com ara la malària i el dengue. La inundació i el conseqüent estancament de les aigües possibilitaran l'augment considerable d'aquestes malalties[27]. S'estableix en aquest cas un vincle important amb els agrocombustibles, ja que les hidroelèctriques proveiran d'energia els estats brasilers de Rondônia i Mato Grosso, la qual cosa permetrà l'extensió de la producció de soia de per si molt important en aquest últim estat, governat per Blairo Maggi, un dels més grans productors de soia del planeta[28]. La responsabilitat del BSCH en aquest cas ha portat una xarxa d'organitzacions de la societat civil a denunciar-ho davant el Tribunal Permanent dels Pobles (Lima, maig de 2008)[29].

El repàs de la participació espanyola pública i privada en els megaprojectes d'infraestructures potenciats per l'apogeu dels agrocombustibles no ha tingut un altre objecte que ressaltar alguns exemples d'àrees on es podria actuar per detenir l'empobriment. Hem volgut subratllar també la neces-

sitat de partir d'una perspectiva integral a l'hora de considerar el problema de la pobresa.

Cap a la sobirania alimentària i el decreixement

Si en les esferes de decisió, a més d'identificar clarament les contradiccions inherents a la crisi alimentària, se cedís un espai per escoltar els principals afectats, la situació seria molt diferent. A la cimera de la FAO del mes de juny, per exemple, agrupades en un esdeveniment paral·lel, organitzacions de camperols i petits productors (és a dir, el 80 % de la població que pateix gana) van denunciar el poder de l'agroindústria i de la liberalització de l'agricultura. La seva resposta va anar diametralment oposada a la de la cimera: no demanen "seguretat" sinó sobirania alimentària; s'oposen als agrocombustibles a gran escala i demanen que els governs es concentrin en la producció sostenible d'aliments a petita escala[30]. Apunten la complexitat de l'agressió neoliberal de què són objecte i que ultrapassa els buits discursos de la cimera. El model agrícola industrial implica l'apropiació i el saqueig de la terra, un recurs estratègic. I per a això, s'aplica una descamparolització ferotge[31], particularment als països empobrits. Però ells ja no parlen d'"expulsió", parlen de desterritorialització. Perquè el que perden, davant la pressió dels agronegocis per estendre monocultius de palma d'oli, soia, pinyó de l'Índia, blat de moro o canya de sucre en milions d'hectàrees, és el seu territori, és a dir la seva cultura, la seva vida i, per tant, la seva dignitat. És davant d'aquesta corrosió dels seus sistemes ancestrals agrícoles, alimentaris, polítics i culturals que reivindiquen la sobirania alimentària.

Cal destacar també que als països del Centre actualment cobra cada vegada més força un lema que aglutina una gran diversitat d'idees de canvi: el descreixement, entès com "la necessitat de sortir del model econòmic actual i trencar amb la lògica del creixement continu".[32] Sorgeix essencialment del pensament de Nicholas Georgescu-Roegen, que va desenvolupar la bioeconomia, entesa com la formulació d'una ciència econòmica, ecològica i socialment sostenible, que aspira a resituar l'economia com un subsistema de la biosfera, en el respecte de les lleis i els límits físics d'aquesta darrera. Entorn d'aquesta noció es desenvolupen, per exemple, propostes particularment urgents als països del centre, com ara la producció a escala local i sostenible, l'agricultura agroecològica, la desindustrialització, la fi de l'actual model de transport, la fi del consumisme i de la publicitat, la desurbanització, l'autoproducció de béns i serveis, l'austeritat, els intercanvis no mercantilitzats. És a partir d'aquest tipus d'iniciatives, i en un esforç d'empatia, escoltar i col·laborar entre les diferents resistències al sistema capitalista que podrem, sens dubte, encarar de manera responsable els actuals problemes globals i recuperar la possibilitat d'una vida digna per a tots els pobladors del planeta. És a dir, podrem parlar seriosament.

[1] La Declaració de la Quarta Conferència Ministerial que va tenir lloc a Doha (Qatar) el novembre de 2001, va establir el mandat per a negociacions relatives a l'agricultura i els serveis (vegeu <http://www.wto.org/spanish/tratop_s/dda_s/dda_s.htm>).

[2] Kucharz, T. "L'OMC no es la solución sino el problema", El Público, Tribuna d'Opinió, 1 d'agost de 2008.

[3] Per a una exhaustiva explicació d'aquest fenomen, vegeu: García, F., Rivera-Ferre, M. i Ortega M. (2008): "Precios en augmento. Cuando los árboles no dejar ver el bosque", Barcelona, (<www.attacmadrid.org/d/9/080511133844_php/F1.pdf>).

[4] Prova de la gravetat de la crisi financera, les entitats bancàries més afectades per la crisi financera han reconegut pèrdues de prop de 250.000 milions d'euros, alhora que el Fons Monetari Internacional considera que pal·liar la situació actual costaria prop de 610.000 milions d'euros (Ramonet, I. (2008): "Las tres crisis", Le Monde Diplomatique (edició en castellà), 153, juliol). Ramonet assenyala així mateix que la financarització no sol afecta l'agricultura sinó també el petroli, en desplaçar-se grans quantitats de diners del sector immobiliari a l'especulació per l'alça del preu del petroli.

[5] Wilson, J. 2008. "Wall Street Grain Hoarding Brings Farmers, Consumers Near Ruin", Bloomberg, 28 d'abril

[6] Grain (2008): "El negocio de matar el hambre", abril (<http://www.grain.org/articles/?id=40>).

[7] Angus, I. (2008): "Capitalismo, agronegocio y la alternativa de la sobirania alimentària: La crisi alimentària", Rebelión, 18 de maig (<http://www.rebelion.org/noticia.php?id=67568>).

[8] Cargill, 2008. "Cargill reports third-quarter fiscal 2008 earnings", comunicat del 14 d'abril (<http://www.cargill.com/news/news_releases/080414_earnings.htm>).

[9] García, F., Rivera-Ferre, M. i Ortega M. (2008), op. cit; i Ribeiro, S. (2008): "El hambre de los agronegocios", La Jornada, 18 de maig.

[10] D'acord amb l'OCDE, el cost d'aquestes polítiques públiques representarà més 16.000 milions d'euros anuals el 2015 als Estats Units, Canadà i la Unió Europea (EFE, (2008): "La OCDE certifica que los biocarburantes encarecen los alimentos y contribuyen poco a frenar el CO2", El País, 16 de juliol).

[11] World Resourses Institute, 2008. "World Greenhouse Gas Emissions Flow Chart", abril (<http://www.wri.org/chart/world-greenhouse-gas-emissions-flow-chart>).

[12] EFE (2008), op.cit.

[13] "UE frena a los biocombustibles", La Jornada, 31 de juliol de 2008.

[14] Una matisació: les realitats locals sempre són complexes i pensar-les implica un examen de cas en cas, a partir de les contradiccions històriques internes. Això no obstant, aquí ens concentram en les tendències generals.

[15] Llistar, D. (2008): "La anticooperación: los problemas del Sur no se resuleven con ayuda internacional", Revista Pueblos, 4 de gener (<http://www.revistapueblos.org/spip.php?article730>). L'article constitueix un avenç de la monografia del mateix autor, Anticooperación, actualment en procés d'edició i que serà publicat pròximament.

[16] D'acord amb Llistar, l'anticooperació s'exerceix en aquestes esferes: tecnoproductiva, financera, comercial, militar, diplomàtica, migratòria, ambiental, simbòlica o ideològica i "solidària" (Llistar, D. (2008), op.cit.).

[17] Des del 27 de juny de 2008, el PPP va ser substituït formalment pel "Pla Mesoamèrica" i es va operar una reestructuració d'alguns dels projectes. Les principals innovacions s'ubiquen en un pla de construcció d'habitatge social a Amèrica Central finançat per Mèxic (33 milions de dòlars) que cerca replicar el model mexicà en aquest camp. Una altra novetat rau en la decisió d'iniciar negociacions perquè els tractats de lliure comerç que actualment regeixen entre si, es transformin en un sol TLC ("Projecto Mesoamérica substituye al Plan Puebla Panamá", Desde Guatemala, 9 de juliol de 2008, <http://desdeguate.blogspot.com/2008/07/proyecto-mesoamrica-sustituye-al-plan.ht ml>). Tanmateix, ja que la gran majoria dels projectes de PPP no han estat desmantellats, mantindrem en aquest apartat

aquesta denominació.

[18] Per a més informació sobre el caràcter geoestratègic d'ambdós plans i els seus impactes socials i ambientals, vegeu <http://www.odg.cat/es/inicio/enprofunditat/plantilla_1.php?identif=582>.

[19] Si bé no ho desenvolupam en aquest article, cal assenyalar que la participació del Govern i de les empreses espanyoles en l'àrea energètica del PPP és crucial.

[20] El PPP a més compta amb la participació d'entitats com la Corporació Andina de Foment (CAF), la Comissió Econòmica per a Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL), l'Institut Centreamericà d'Administració d'Empreses (INCAE).

[21] Vegeu Rosas Landa, O. (2007): "Palma aceitera en Colombia. ¿Paramilitarismo sustentable?", Revista Biodiversidad, Sustento y Culturas, núm. 54.

[22] Rel-UITA: "Guatemala: Deforestación y desplazamientos por agrocombustibles", 1 d'agost de 2008 (<http://www.rel-uita.org/>).

[23] Vegeu El Economista: "España aportarà 12,7 millones al Banco Interamericano de Desarrollo", 27 de juny de 2008; i Medio Ambient On Line: "España y BID firman cartas de intención per US$20 millones para Iniciativa de Energía Sostenible y Cambio Climático y creación del Fondo Español de Empresariado Social", 9 d'abril de 2008
(<http://www.medioambienteonline.com/site/root/resources/industry_news/5936.html>).

[24] Vegeu, per exemple, <http://www.odg.cat/es/inicio/enprofunditat/plantilla_1.php?identif=578>; Biofuelwatch, Carbon Trade Watch/TNI, Corporate Observatory, & Other (2007) Agrofuels. Towards a reality check in nine key areas (<http://www.tni.org/detail_pub.phtml?know_id=188>); Grain, Redes-AT, (2007), Revista Biodiversidad, Alimento y Culturas, núm. 54; Censat Agua-vigui (2008), Agrocombustibles. Llenando tanques, Bogotà.

[25] Vegeu Oilwatch (2008), "Documento de posición sobre la adaptació al cambio climático", <http://www.oilwatch.org/index.php?option=com_content&task=view&id=600&Itemid=48 &lang>.

[26] Banc Interamericà de Desenvolupament (BID): "BID aprueba US$120 millones para proyectos de biocombustibles en Brasil". Comunicat de premsa de 25 de juliol de 2008.

[27] En l'àmbit local, es fa cada vegada més visible una oposició popular al complex hidrolelèctrico. En efecte, el conjunt d'impactes socials i ambientals del complex del riu Madera ha portat la Federació Sindical Única de Treballadors Camperols de Pando (Bolívia), la Central Indígena de la Regió Amazònica de Bolívia i el Fòrum Bolivià de Medi Ambient i Desenvolupament a presentar una demanda conjunta davant la Comissió Interamericana de Drets Humans contra el Govern de Brasil, el 5 de desembre de 2007. D'altra banda, el 28 de juny de 2008, en una reunió binacional a la ciutat de Riberalta (Bolívia), la Federació de Treballadors i Camperols de la Província de Vaca Diez (Bolívia), la Central Indígena de Guajaramerín (Brasil), la Central Indígena de la Regió amazònica de Bolívia (Bolívia), OITA, CIPOAP i el Moviment d'Afectats per Preses (Brasil), es van declarar en estat d'emergència. (Per a més informació, vegeu <www.finanzaseticas.org> i Vargas, M.; Duch, G.; Maeso, V. (2008) "BSCH a la Amazonía: finanzamiento social y ambientalmente irresponsable", La Directa, juliol).

[28] Per a més informació sobre això, consultau <http://www.biceca.org> i <http://internationalrivers.org/>.

[29] Vegeu <www.enlazandoalternativas.org>.

[30] Vegeu "Políticas vacías para platos vacíos", (<www.viacampesina.org>).

[31] Vegeu els casos de Colòmbia, Paraguai, Brasil, Malàisia i Indonèsia, per exemple, a Redes-AT i Grain (2007b) "La fiebre por los biocombustibles y sus impactos negativos". Revista Biodiversidad: Sustento y Culturas, 52, pàg. 16-20

[32] Mosangini, G. "Decrecimiento y cooperación internacional". Rebelión, 29 de setembre de 2007.

QUADERNS PUBLICATS

1. Timor: genocidi i esperança. (F. S'Olivar d'Estellenc)
2. Deute extern: la pobresa que ens enriqueix. (Paz con dignidad)
3. El món maputxe. (Carolina Manque)
4. 2000, Any de la Cultura de Pau i No-violència. (Arcadi Oliveres)
5. Anar de compres i canviar el món: comerç just, consum responsable. (S'Altra Senalla).
6. Experiències de cooperació. (Nou Sud, Veïns, STEI)
7. L'antiracisme en l'àmbit internacional: propòsits i realitats. (Joan Comas)
8. Burundi: mirant amb esperança el futur. (Veïns sense Fronteres)
9. Fòrum Social Mundial: un altre món és possible. (Francisco Vera)
10. Balcans, l'oblit còmplice. (Bòsnia Viva)
11. Situació a Colòmbia: una altra realitat. (CEPAC)
12. Veneçuela: de la tragèdia de Vargas a la inclusió social. Una experiència veneçolana de gestió associativa. (EFIP)
13. Contra la pena de mort. (Amnistia Internacional)
14. Salut reproductiva i cooperació per al desenvolupament. (Mallorca Solidària)
15. La lluita contra la sida a Àfrica. (Metges del Món)
16. El microcrèdit: a quines necessitats respon?. (F. Vicenç Ferrer)
17. La perspectiva de gènere a Àfrica. (Centre africà per les dones)
18. El conflicte del Sàhara Occidental. (Associació Poble Saharaui)
19. Construir la pau: els conflictes oblidats i el nou conflicte global. (OIKOS)
20. Els camps de l'oblit. (Associació Catalana per la pau)
21. La mutilació genital femenina. (Direcció General de l'Oficina de Defensa dels Drets del Menor)
22. Accés a medicaments essencials: un dret per a totes les poblacions del món (Metges sense Fronteres)
23. Aproximació a la problemàtica dels infants, dels joves i de les "maras" en situació de risc a Nicaragua i al Salvador (Fundació Diagrama)
24. Globalització i migració: les dones musulmanes immigrants a Europa (Nadia Nair)
25. La situació de les maquiles a Centreamèrica (Fundació Pau i Solidaritat)
26. Perú: quan l'educació encara és esperança (Ensenyants Solidaris)
27. Indígenes (Survival Internacional)
28. Hondures: de la Serra de Tramuntana a la Serralada del Merendón" (Cruz Roja)
29. Objectius del mil·leni. Balenç 2005 (Coordinadora d'ONGD de les Illes Balears)
30. Educació pel desenvolupament, una estratègia de cooperació imprescindible (Coordinadora de ONGD para el Desarrollo-España)
31. La discapacitat dins el projecte integral de la Fundación Vicente Ferrer (Anantapur)
32. El turisme com a eina de desenvolupament (Joan Miralles Plantalamor i Antònia Rosselló Campins)
33. La convocatòria de Cooperants. Testimonis i experiències (Direcció General de Cooperació)
34. La dona invisible: la dona senegalesa com a motor de desenvolupament (Assemblea de Cooperació per la Pau)
35. Explotació sexual infantil (Unicef)
36. Drets Humans i Salut (Metges del Món)
37. El Moviment dels Camperols Sense Terra (Helinair Souza e Silva)
38. El Mur que empressona Palestina (Taula per Palestina, Oikos)

Govern
de les Illes Balears
Conselleria d'Afers Socials,
Promoció i Immigració
Direcció General de Cooperació

PAPER RECICLAT
I ECOLÒGIC